

बौद्धिचर्यावतार



ॐ नमो बुद्धाय ॥

सुगतानं सुतानां सधर्मकायान् प्रशोपत्पादरतोऽखिलां
 श्रवन्त्यान् ॥ सुगतात्मजसंबरावतारं कथयिष्यामि यथा ग
 मंसमासात् ॥ १ ॥ नहि किंचिदपूर्वमत्र वाचं न च संश्र
 यनकोशलं ममास्ति ॥ अत एव न मे परार्थचिन्ता स्वमना
 वासयितुं कृतं ममेदं ॥ २ ॥ मम तावदनेन यानि वृद्धिं कु
 शलं भावयितुं प्रसादवेगः ॥ अथ मत्समधातुरेव पश्येदप
 रोप्ये नमतोऽपि सार्धकोयं ॥ ३ ॥ क्षणसंपदियं सुकुलः
 भाप्रतिलब्धा पुरुषार्थसाधनी ॥ यदि नात्र विचिन्त्यते हितं
 पुनरप्येष समागमः कुतः ॥ ४ ॥ रात्रौ यथा मेघघनाधका
 रे विद्युक्षणां दशयति प्रभावं ॥ बुद्धावभावेन तथा कदाचि
 लोकस्य पुरोषसु मतिः क्षणां स्फुटत् ॥ ५ ॥ तस्मात्तु भंडुर्व
 लमेव नित्यं वलं तु पापस्य महत्सु घोरं ॥ न जीयतेऽन्येन श्र
 भेन केन संवोधिचिन्तयदिनाम न स्फुटत् ॥ ६ ॥ कल्पान
 नल्पान् विचिन्त्य हि दृष्टं मुनीन्ने हितमेतदेव ॥ यतः सुखे
 नैव सुखं प्रवृद्धसु त्सावयत्यप्रमिताञ्जनोद्यान् ॥ ७ ॥
 भवतः स्वशतानि तर्तुं कामैरपि सत्त्वमसनानि हर्तुं कामैः ॥ वज्र
 सौरभशतानि भोक्तुं कामैर्न विमोच्यं हि सदैव वोधिचिन्तं ॥
 ॥ ८ ॥ भवचारकवधनेवराकः सुगतानां सुत उच्यते
 क्षरोन ॥ स न रामरलोकवन्दनीयो भवति स्मादित एव वोधि

चित्ते॥ ८९ ॥ अश्रुचिप्रतिमामिमांशुहृत्वा जिनरत्नप्रतिमां
 करोत्यनघां॥ ९० ॥ सुयरीक्षितमप्रमेयधीनिर्वकुमूल्यं ज
 गदेकसार्धवाहेः॥ गतिपन्नविप्रवासशीलाः सुदृढं गृहं
 तवोधिचिन्नरत्नं॥ ९१ ॥ कदलीवर्तं विहाय यानि क्षयम
 न्यक्तुं शतं हि सर्वमेव॥ सततं फलति क्षयं न यानि प्रसवत्ये
 व तवोधिचिन्नवृक्षः॥ ९२ ॥ क्वचिपि पापानि सुदारुणा
 नियदाश्रया उत्तरति क्षरो न॥ भूराश्रये रो व महाभयानि
 नाश्रीयते तत्कथमज्ञसत्त्वैः॥ ९३ ॥ युगान्तकालान्तवन्म
 हानि पापानि यन्निर्दहति क्षरो न॥ यस्यानुशंसानमि ता नुवा
 च मैत्रेय नाथः सुधनाय धीमान्॥ ९४ ॥ तद्वोधिचिन्नं द्विवि
 धं विज्ञातव्यं समासतः॥ वोधिप्रणिधिचिन्नं च वोधिप्रस्थानमे
 व च॥ ९५ ॥ गन्तुकामस्य गन्तुश्च यथा भेदः प्रतीयते॥ तद्व
 द्भेदोऽनयोर्ज्ञेयो याथासंख्येन परिणैः॥ ९६ ॥ वोधिप्रणि
 धिचिन्नस्य संसारेऽपि फलं महत्॥ न त्वविच्छिन्नं पुरापत्वं य
 था प्रस्थानं चेत्तसः॥ ९७ ॥ यतः प्रभृत्य पर्यन्तसत्त्वधातु प्र
 मोक्षरो॥ समाददाति तच्चिन्नमनिवर्त्तनं चेत्तसा॥ ९८ ॥
 ततः प्रभृतिसुप्रस्य प्रमत्तस्याप्यनेकशः॥ अविच्छिन्नाः प
 राधाराः प्रवर्तन्ते न भः समाः॥ ९९ ॥ इदं सुवाक्यं पृच्छयां
 सोऽप्यपत्तिकमुक्तवान्॥ हीनाः क्षिप्तसत्त्वार्थस्वयमेव तथा

गतः॥ २० ॥ शिरःशूलानि सत्त्वानां नाशया भीतिचिन्तयन्॥
 अप्रमेयेण पुरोपनगृह्यते स्म हिताशयः॥ २१ ॥ किमुना प्र
 मितं शूलमेकैकस्य जिहीर्षतः॥ अप्रमेयगुणं सत्त्वमेकैकं च
 चिकीर्षतः॥ २२ ॥ कस्य मानुःपितृर्वापि हि नाशं सेवमीदृ
 शी॥ देवतानामृषीणां वा ब्रह्मणां वा भविष्यति॥ २३ ॥ ते
 वामेव च सत्त्वानां स्वार्थेऽप्येष मनोरथः॥ नोत्पन्नपूर्वः स्वप्नेपि
 परार्थे संभवः कृतः॥ २४ ॥ सत्त्वरत्नविशेषोऽयमपूर्वो जा
 यते कथं॥ यत्पराधीशो न्येषां न स्वार्थेऽप्युपजायते॥ २५ ॥
 जगदानन्दबीजस्य जगद्दुःखोपधस्य च॥ चित्तरत्नस्य यत्पुण्यं
 तत्कथं हि प्रमीयतां॥ २६ ॥ हिताशंसनमात्रेण पुण्ड्रपूजा
 विशिष्यते॥ किं पुनः सर्वसत्त्वानां सर्वसौख्यार्थमुद्यमात्॥
 ॥ २७ ॥ दुःखमेवाभिधावन्ति दुःखनिःशरणाशया॥ सुरैः
 च यैव संमोहात्स्वसुखं घ्नन्ति शत्रुवत्॥ २८ ॥ यत्तेषां सु
 खरङ्गाणां पीडितानामनेकशः॥ तृप्तिं सर्वसुरैः कुर्यात्सर्वाः
 पीडाभिद्वन्द्वनिच॥ २९ ॥ नाशयत्यपि संमोहं साधुसेन स
 मः कृतः॥ कुतो वा तादृशं मित्रं पुराणं वा तादृशं कृतः॥ ३० ॥
 कुतेयः प्रतिक्रुर्वीत सोऽपि तावत्प्रशस्यते॥ अव्यापारितस्या
 धुलुबोधिसत्त्वः किमु च तां॥ ३१ ॥ कतिपयजनसन्त्रदाय
 कः कुशलकृदिन्यभिपूज्यते जनैः॥ भरणमशनकमात्रदान
 तः स परिभवं दिवसार्धयापनात्॥ ३२ ॥ किमु निरुवधि

सन्वसंख्ययानिरवधिकालमनुप्रयच्छतः॥ गगनजनपरि
 क्षयाक्षयंसकलमनोरथसंप्रयूरुगां॥ ३३ ॥ इति शत्रु
 पतोजिनस्य पुत्रे कलुषं स्वेहृदये करोति यश्च॥ कलुषो द
 यसंख्यया सकल्पान् नरकेश्वावसतीति नाभ आह॥ ३४ ॥
 अथ यस्य मनः प्रसादमेति प्रसवेन स्य ततोऽधिकं फलं॥ मह
 ताहिवलेन पापकर्म जिनपुत्रेषु भवंत्यत्र नः॥ ३५ ॥
 तेषां शरीराणि नमस्करोमि यत्रोदितं तद्वरचिन्नरत्नं॥ यत्रा
 पकारोपि सुखाजवन्धी सुखाकरांस्तान् शरणां प्रयामि॥ ३६ ॥
 प्रज्ञाकरमतिरुतायां बोधिचर्यावतारपञ्जिकायां बोधिचि
 त्तानुशंसाविवरणां प्रथमः परिच्छेदः॥ ॥
 तच्चिन्नरत्नग्रहणाय सम्यक् पूजां करोम्येष नथागतानां॥ स
 कर्मरत्नस्य च निर्मलस्य बुद्धात्मजानां च शृणोदधीनां॥ १ ॥
 यावन्निपुष्पाणि फलानि चैव भैषज्यजातानि च यानि सः
 नि॥ रत्नानि यावन्निचसन्निलोके जलानि च स्वच्छमनोरमा
 णि॥ २ ॥ महीधरा रत्नमयास्तथान्ये वनप्रदेशाश्च विवे
 करम्भाः॥ लताः सुपुष्पाभरणा ज्वलाश्च कुमारैः सङ्कल
 नन्तशाखाः॥ ३ ॥ देवादिलोकेषु च गन्धर्वाः कल्पद्रुमार
 त्तमयाश्च वृक्षाः॥ सरांसि चाम्बोरुहभूषणानि हंसस्वनात्म
 नमनोहराणि॥ ४ ॥ अक्षयजातानि च शस्यजातान्यन्या
 नि वा पूज्यविभूषणानि॥ आकाशधातुप्रसरावधीनि सर्वा

रापयीमान्यपरिग्रहारी॥ ५ ॥ आदायवृद्धाशुनिबुंगवे
 भ्यो निर्यातयाम्येषसुत्रकेभ्यः॥ गुरुतु तन्मेवरदक्षिणी
 यामहाकृपामामनुकम्पमानाः॥ ८ ॥ अउरुपवानस्मिम
 हादरिद्रः पूजार्थमन्यतममनास्मि किंचित्॥ अतो ममार्थाय
 परार्थचिन्ता गुरुतु नाभा इदमात्मशक्त्या॥ ७ ॥ ददामि
 चात्मानमहं जिनेभ्यः सर्वेण सर्वं च तदात्मजेभ्यः॥ परिग्र
 हं मे कुरुताग्रसत्त्वा युष्मासु दासत्वं सुखेभिभक्त्या॥ ८ ॥
 परिग्रहेणास्मि भवन्तु ते न निभीर्भवे सत्त्वहितं करोमि॥
 पूर्वंच पापं समति क्रमामि नान्यच्च पापं प्रकरोमि भयः॥
 ॥ ९ ॥ रत्नोज्ज्वलसम्भमनोरमेषु सुक्तामयोद्भासि वि
 तानकेषु॥ स्वच्छोज्ज्वलस्फटिककुदिमेषु सुगन्धिषु स्ना
 नगृहेषु तेषु॥ १० ॥ मनोज्ञगन्धोदकपुष्पधूर्तैः कुम्भै
 महारत्नमयैरनैकैः॥ स्नानं करोम्येषतथागतानां तदात्मजा
 नां च संगीतवाद्यं॥ ११ ॥ प्रधूपितैर्धौतमलैरुत्प्लेवस्त्रै
 श्च तैषां तनुसुन्दरामि॥ ततः सुरक्तानि सुधूपितानि ददा
 मि तेभ्यो वरची वराणि॥ १२ ॥ दिव्यैर्मण्डितैश्चक्षुषा विचित्र
 शोभैर्वस्त्रैरलंकारवरैश्च तैस्तैः॥ समन्तभद्राजितमंजुघा
 षलोकेश्वरादीनपि मण्डयामि॥ १३ ॥ सर्वत्रिसाहस्रवि
 सारिगन्धैर्गन्धैर्नमैस्ताननुलेपयामि॥ सत्तप्तसूनुषु सु
 धौतहेमप्रभोज्ज्वलात्सर्वसुनीन्द्रकायान्॥ १४ ॥ मान्दा

रवेन्दो वरमल्लिकायैः सर्वैः सुगन्धैः कुसुमेर्मनोजैः ॥ अथ
 च याम्यर्चयामासु नो नान्तराग्निश्च संस्थानमनोरमाभिः ॥
 ॥ १५ ॥ स्फोटस्फुरज्ज्वमनोरमैश्च तान्द्रूपमेघैरुपधूय
 यामि ॥ भोज्यैश्च खाद्यैर्विविधैश्च ये ये ते भ्यो निवेद्यं च निवेद
 यामि ॥ १६ ॥ रत्नप्रदीपांश्च निवेदयामि सुवर्गाय मेघुनि
 विष्टपंक्तान् ॥ गन्धोपलिप्तेषु च कुट्टिमेषु किरामिषु च प्रक
 रान्मनोजान् ॥ १७ ॥ प्रलम्बमुक्ता मुरिगहारशोभानाभास्व
 रादिगुणवमण्डनान् ॥ विमानमेघांस्तुतिगीतरम्पान् मे
 त्रीमयेभ्योऽपि निवेदयामि ॥ १८ ॥ सुवर्गादरोहैः कमनीय
 रूपैः संसक्तमुक्तानि समुच्चितानि ॥ प्रधारयामि प्रमहाशु
 नीनारत्नालपन्नारपतिशोभनानि ॥ १९ ॥ अतः परं प्र
 निष्ठानां पूजामेघामनोरमाः ॥ तस्य संगीतिमेघाश्च सर्वस
 त्वप्रहर्षणाः ॥ २० ॥ सर्वसद्धर्मरत्नेषु चैतेषु प्रतिमासु
 च ॥ शुष्यरत्नादिवर्षाश्च प्रवर्तन्तानि रत्नरां ॥ २१ ॥ मञ्जु
 घोषप्रभृतयः पूजयन्ति यथाजिनान् ॥ तथा तथा गताच्चाथा
 सपुत्रान् पूजयाम्यहं ॥ २२ ॥ स्वराङ्गसागरैः स्तोत्रैः स्तोमिचा
 हं शृणोदधीन् ॥ तुति संगीतिमेघाश्च संभवन्तेष्वनन्यथा ॥
 ॥ २३ ॥ सर्वक्षेत्राणुसरेष्वेव प्रणामैः प्रणामाम्यहं ॥ सर्वत्र
 ध्वगतास्तुष्टा सहधर्मगणोत्तमान् ॥ २४ ॥ सर्वचैत्यानि
 वन्दे हं बोधिसत्वाश्रयास्तथा ॥ नमः करोम्युपाध्यायानभिव

न्यायनीस्तथा॥ २५ ॥ बुद्धगच्छामिहाररां यावदावोधि म
रातः॥ धर्मगच्छामिहाररां वोधिसत्त्वगरांतथा॥ २६ ॥ वि
ज्ञापयामिसंबुद्धान्सर्वदिक्षु व्यवस्थितान्॥ महाकारुणिकः
कांश्चापिवोधिसत्त्वान् कृताञ्जलिः॥ २७ ॥ अनादिगति
संसारे जन्ममृत्युत्रैव बाधुनः॥ यन्मया पशुना पापं कृतं कारि
तमेव वा॥ २८ ॥ यच्चानुमोदितं किञ्चिदात्मघाताय मे
हृतः॥ तदल्पं देशयामि पश्चान्नायेन तापितः॥ २९ ॥ रत्नत्र
येयकारो यो मानापि नृषु वामया॥ पुरुषेणैषु बाधोपात्ता य
वा बुद्धिभिः कृतः॥ ३० ॥ अनेकदोषद्वयेन मया पापेन
नायकाः॥ यत्कृतं कारुणं पापं तत्सर्वं देशयाम्यहं॥ ३१ ॥
कथंचनिः सराम्पस्मात्परित्रायत सत्वरं॥ माममाक्षीरा पाप
स्य मरणांशीघ्रमेव्यति॥ ३२ ॥ कृता कृता परीक्षायं मत्पुर्वि
श्रम्भघातकः॥ स्वस्था स्वस्थैरविश्वास्य आकस्मिकमहाशनिः
॥ ३३ ॥ प्रियाप्रियनिमित्तेन पापं कृतमनेकधा॥ सर्वभुः
स्तज्यगन्धं मयान ज्ञातमीदृशं॥ ३४ ॥ तत्तत्स्मरणानां या
तियथैव त्वनुभूयते॥ स्वप्नानुभूतवत्सर्वं गतं न पुनरीक्ष्यते
॥ ३५ ॥ इहैव तिष्ठतस्मावकृतानैके प्रियाप्रियाः॥ तन्निमित्तं
तु यत्पापं तत्स्थितं घोरमग्रतः॥ ३६ ॥ एवमागलुकोऽस्मी
ति नमयाप्रत्यवेक्षितं॥ मोहानुनयविद्वेषैः कृतं पापमनेक
धा॥ ३७ ॥ रात्रिं दिवमविश्राममायुषो वर्द्धते व्ययः॥ आयस्य

चागमानास्ति न मरिष्यामि किंचिदहं ॥ ४० ॥ इह शय्यागतेना
पिवन्धुमध्येऽपि निषुता ॥ मयैवैकेन सारव्यामर्मच्छेदा
दिवेदना ॥ ४१ ॥ यमदूतैर्गृहीतस्य कुतो वधुः कुतः सुहृत्
पुण्यमेकं तदात्राणं मया तच्च न सेवितं ॥ ४२ ॥ अनित्य
जीवितासंगादिदं भयमजानता ॥ प्रमत्तेन मयानाथा वञ्च
पापसुपाजितं ॥ ४३ ॥ अङ्गच्छेदार्थमप्ययनीयमानो वि
धुष्यति ॥ पिपासितो दीनदृष्टिरन्यदेवेक्षते जगत् ॥ ४४ ॥
किंपुनर्भैरवाकारैर्यमदूतैरधिष्ठितः ॥ महान्नासज्वरश्रुतः
पुरीषोत्सर्गवेष्टितः ॥ ४५ ॥ कातरैर्दृष्टिपातैश्च त्राणान्वे
षीचतुर्दिशं ॥ कामे महाभयादस्मात्साधुस्त्राणं भविष्यति ॥
॥ ४६ ॥ त्राणभूत्यादिशो दृष्ट्वा पुनः समोहमागतः ॥ तदा हं
किं करिष्यामि तस्मिन् स्थाने महाभये ॥ ४७ ॥ अथैव शरणां या
मि जगन्नाथान् महावलान् ॥ जगद्रक्षार्थमुद्युक्ता न सर्वत्रासह
शक्जिनान् ॥ ४८ ॥ तैश्चाप्यधिगतं धर्मसंसारभयनाशनं
शरणां यामिभावेन बोधिसत्त्वगणान् तथा ॥ ४९ ॥ समन्तभद्रा
यात्मानं दयामि भयविह्वलः ॥ पुनश्च मञ्जुघोषाय ददाम्यात्मा
नमात्मना ॥ ५० ॥ न चावलोकितं नाप्यं रुपा व्याकुलचारिणं
विरोम्पार्तरवंभीतः समारक्षतु पापिनं ॥ ५० ॥ आर्यमाकाश
गर्भं च क्षितिगर्भं च भावतः ॥ सर्वान्महाकृपांश्चापि त्राणान्वेषी
विरोम्पहं ॥ ५१ ॥ पृथक् देवचसंत्रस्नाः पलायने चतुर्दिशं ॥

यमदूतादयोऽष्टासंनमस्यामिवज्जिगां॥ ५३ ॥ अतीत्युष्म
द्वचनं सांप्रतं भयदर्शनात्॥ शरणां यामिवोभीतो भयं नाशयत
कुतः॥ ५४ ॥ इत्वरव्याधिभीतोऽपि वैद्यवाक्यं न लंघयेत्॥ किं
सुव्याधिशतेर्ग्रसश्चरुर्भिश्चरुर्नरैः॥ ५५ ॥ एकेनापि य
तः सर्वजसु दीपगतानराः॥ नश्यन्ति येषां भैषज्यं सर्वदिशु
नलभ्यते॥ ५६ ॥ तत्र सर्वज्ञ वैद्यस्य सर्वशल्या परारिणः॥ वा
क्यसुलंघयामीति विग्राममत्यन्तमोहितं॥ ५७ ॥ अन्यत्र
मन्त्रनिष्ठामिप्रयातेऽधिनरेऽपि॥ किमु योजनसारस्त्रे प्रया
ते दीर्घकालिके॥ ५८ ॥ अथैवमरणां नैति नयुक्ता मे सुरवा
सिका॥ अवश्यमेतिसावेला न भविष्याम्यहं यदा॥ ५९ ॥
अभयं केन मे दत्तं निःसरिष्यामि वाक्यं॥ अवश्यं न भविः
ष्यामि कस्मान्मे सुस्थितं मनः॥ ६० ॥ पूर्वोक्तभूतनष्टेभ्यः
किं मे सारमवस्थितं॥ येषु मेऽभिनिविष्टे न गुरुणां लंघितं
वचः॥ ६१ ॥ जीवलोकमिमं त्यक्त्वा बभूवुर्परिचिन्तां सत्पथा॥ ए
काकी क्वापि यास्यामि किं मे सर्वैः प्रिया प्रियैः॥ ६२ ॥ इयमे
व नु मे चिन्ता युक्ता रात्रिं दिवं सदा॥ अशुभान्वितं तं उखं निः
सरेयं ततः कथं॥ ६३ ॥ मया बालेन मूढेन यत्किंचित्प्रापमा
चितं॥ प्रकृत्या यच्च सावयं प्रज्ञावयमेव च॥ ६४ ॥ तस्य
र्वदेश्याम्येषनाथानामग्रतः स्थितः॥ कृताञ्जलिर्दुःखभी
तः प्रणिपत्य पुनः पुनः॥ ६५ ॥ अत्ययमत्ययत्वेन प्रतिष्ठ

हृत्तनायकाः॥ नभद्रकमिदं नाथानकर्तव्यं पुनर्मया ॥ ॥
॥ ८८ ॥ इति प्रज्ञाकरमनिविरचितायां वेधिन चर्यावतस्य
जिह्वायां द्वितीयः परिच्छेदः ॥ ॥
अपायदुःखविश्रामं सर्वसत्त्वैः कृतं शुभं ॥ अनुमोदे प्रमोदे
न सुखं तिष्ठन्नुदःखिताः ॥ १ ॥ संसारदुःखनिर्मोक्षमनुमो
दे शरीरिणां ॥ वेधिसत्त्वबुद्धत्वमनुमोदे च तापिनां ॥ २ ॥
त्रिजोत्पादसमुद्रांश्च सर्वसत्त्वसुखावहान् ॥ सर्वसत्त्वहिता
धानाननुमोदे च शासिनां ॥ ३ ॥ सर्वासु दिक्षु संवृष्टान्
प्रार्थयामि कृतांजलिः ॥ धर्मप्रदीपं कुर्वन्नुमोदुःखप्रपाति
नां ॥ ४ ॥ निर्वाणकामाश्च जिनान् याचयामि कृतांजलिः
कल्पाननतांस्तिष्ठन्नुमाभूदध्वमिदं जगत् ॥ ५ ॥ एवं सर्व
मिदं कृत्वा यन्मया सादितं शुभं ॥ तेन स्यां सर्वसत्त्वानां सर्वदुः
खप्रशान्तिदत्तः ॥ ६ ॥ स्नानानामस्मिभैषज्यं भवेयं वैद्य एव
च ॥ ऋतुपस्थायकश्चैव यावद्रोगा पुनर्भवः ॥ ७ ॥ क्षुत्पिपा
सा व्यथां हन्यामन्नपानप्रवर्धरोः ॥ उर्भिक्षान्तरकल्पेषु भवेयं
पानभोजनं ॥ ८ ॥ दरिद्राणां च सत्त्वानां निधिः स्यामहमक्षयः
नानोपकरणाकारैरुपनिष्ठेयमग्रतः ॥ ९ ॥ आत्मभावांस्त
थाभोगान् सर्वत्र्यक्षगतं शुभं ॥ निरपेक्षस्य जाम्येष सर्वसत्त्वा
र्थसिद्धये ॥ १० ॥ सर्वत्यागश्च निर्वाणं निर्वाणार्थि च मे मनः ॥
त्यक्तव्यं चेन्मया सर्वं वरं सत्त्वेषु दीयतां ॥ ११ ॥ यथासुरशी

कृतश्चात्मा मया यं सर्वदेहिनां ॥ धृनुनिन्दनुवानित्यमाकिर
 नुचपांशुभिः ॥ १२ ॥ क्रीडलुममकायेन हसलुविलसलुव
 दनसेभो मया कायश्चिन्तया किं ममानया ॥ १३ ॥ कारयः
 नुचकर्माणि यानि तेषां सुरावहं ॥ अनर्थः कस्यचिन्माभून्मा
 मालम्ब्य कदाचन ॥ १४ ॥ येषां कृष्णप्रसन्ना वामामालम्ब्य म
 त्तिर्भवेत् ॥ तेषां स एव हेतुः स्यान्नित्यसर्वार्थसिद्धये ॥ १५ ॥
 अभ्याख्या स्यान्निर्माये च ये चान्येऽप्यपकारिणः ॥ उन्मासका
 स्रधान्येपि सर्वे सुर्वोधिभागिनः ॥ १६ ॥ अनाथानामहं
 नाथः सार्धवाहश्च यायिनां ॥ पारेऽक्ष्णं च नो भूतः सेतुः संक्र
 मयवच ॥ १७ ॥ दीपार्थिनामहं दीपः शय्या शय्यार्थिनाम
 हं ॥ दासार्थिनामहं दासो भवेयं सर्वदेहिनां ॥ १८ ॥ पृथिः
 व्यादीनि भूतानि निःशेषाकाशवासिनां ॥ सत्त्वानामप्रमेया
 णा यथा भोग्या न्यनेकधा ॥ १९ ॥ चिन्तामणिर्भद्रघटः सि
 द्धविद्यामहो षधिः ॥ भवेयं कल्पवृक्षश्च कामधेनुश्च देहिनां
 ॥ २० ॥ एवमाकाशनिष्ठस्य सत्त्वधातोरनेकधा ॥ भवेयमु
 पजीव्याहं यावत्सर्वं न निवृत्ताः ॥ २१ ॥ यथा गृहीतं सुगन्धैर्वी
 धिचिजं पुरातनैः ॥ ते वोधिसत्त्व शिक्षायामनुपूर्वा यथास्थि
 ताः ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
 कासो यायान्मनःस्थो निरलः स्थित्वा यस्मिन्मद्वधार्थं यतेतानो
 योगो मे केवलं मन्दबुद्धेः केशाः प्रज्ञादृष्टिसाध्या वराकाः ॥ ४८ ॥

नक्तेशाविषयेषु नेन्द्रियगणे नाप्यनराते स्थिताः नानोऽप्य
ब्रह्मस्थिताः पुनरिमे मध्वनिस्तत्र जगत् ॥ मायैवेयमतो वि
मुञ्चहृदयत्रासं भजस्वोद्यमं प्रज्ञार्थं किमकारु एव नरके
द्यात्मानमाबाधसे ॥ ४७ ॥ एवं विनिश्चित्य करोमियत्नं य
थोक्त शिक्षाप्रतिपत्तिहेतोः ॥ वैद्योपदेशाच्चलनः कुतोऽसि
भैषज्यसाध्यस्य निरामयत्वं ॥ ४८ ॥ इति प्रज्ञाकरमतिकृता
यां बोधिचर्यावतारपञ्जिकायां चतुर्थः परिच्छेदः ॥
शिक्षारक्षितुकामिनचिन्तरक्ष्यं प्रयत्नतः ॥ न शिक्षारक्षितुं श
क्या चलचिन्तमरक्षता ॥ १ ॥ अदन्तामृत्तमातंगा न कुर्व
नीहतां व्यथां ॥ करोति यामवीच्यादौ मुक्तश्चित्तमतङ्गः जः ॥ २
वद्धश्चेत्तमातङ्गः स्मृतिरज्ज्वासमन्ततः ॥ भयमसंगतं सर्वं
सर्वकल्पाणामागतं ॥ ३ ॥ व्याघ्राः सिंहगजान् कृधाः सर्पाः
सर्वे च शत्रवः ॥ सर्वे नरकपालाश्च उदिकिन्यो राक्षसास्तथा ॥ ४
सर्वे बद्धा भवन्त्येते चित्तस्यैकस्य बन्धनात् ॥ चित्तस्यैकस्य द
मना सर्वे दाना भवन्ति च ॥ ५ ॥ यस्माद्भयानि सर्वाणि हरवा
न्यप्रमितानि च ॥ चित्तादेव भवन्तीति कथितं तत्त्ववादिना ॥
॥ ६ ॥ शस्त्राणि केन नरके घटितानि प्रयत्नतः ॥ तन्प्रायः कु
दिमं केन कुतो जानाश्चताः स्त्रियः ॥ ७ ॥ पापचित्तसमुद्भूतं
तज्जसर्वजगौ मुनिः ॥ तस्मान्न कश्चिन्नैलोके चित्तादन्यो भया
नकः ॥ ८ ॥ अदरिद्रं जगत् कृत्वा दानपारमिताय दि ॥ जगद्

रिद्रमद्यापि साकं धर्मं पूर्वनाथिनां ॥ ९८ ॥ फलेन सह सर्वं स्वत्वा
 गचिना जनेखिले ॥ दानपारमिता प्रोक्ता तस्मात्सा चिन्तमेव तु
 ॥ ९९ ॥ मत्स्यादयः कनीयनां मारयेयं यतो न तान् ॥ लब्धे विर
 निचिन्ते तु शीलपारमिता मता ॥ १०० ॥ कियतो मारयिष्यामि तु
 जेनान् गगनोपमान् ॥ मारिते कोऽपि चिन्ते तु मारिताः सर्वं शत्र
 वः ॥ १०१ ॥ भूमिं दृष्ट्वा दयितुं सर्वं कुतश्चर्म भविष्यति ॥ उपा न
 चर्म मात्रेण हृन्ना भवति मेदिनी ॥ १०२ ॥ बाह्या भावामया त
 दृष्ट्वा वारयितुं न हि ॥ स्वचिन्तं वारयिष्यामि किं ममान्यैर्नि
 वारितैः ॥ १०३ ॥ सहापि वाक्छरीराभ्यां मन्दवृत्ते न तत्फलं ॥ य
 त्पदोरेककस्यापि चिन्तस्य ब्रह्मतादिकं ॥ १०४ ॥ जपास्तपोः
 सिसर्वाणि दीर्घकालकृतान्यपि ॥ अन्यचिन्तेन मन्देन वृथैवे
 त्याह सर्ववित् ॥ १०५ ॥ उः खं हलं सुखं प्राप्नुते भ्रमन्ति सुधा
 म्वरे ॥ येरेतद्धर्मसर्वं स्वचिन्ते गलनभाविनं ॥ १०६ ॥ तस्मात्
 स्वविहितं चिन्तं मया कार्यं सुरक्षितं ॥ चिन्तरक्षा ब्रह्मं सुत्वाव
 रुभिः किं मम ब्रह्मैः ॥ १०७ ॥ यथा च पलमध्यस्थो रक्षति ब्र
 शमादरात् ॥ एवं दुर्जनमध्यस्थो रक्षेच्चिन्तं ब्रह्मसदा ॥ १०८ ॥
 ब्रह्मा उः खलवादीनो रक्षामि ब्रह्मादरात् ॥ संघातपर्वनाद्या
 ताद्रीतश्चिन्ता ब्रह्मसदा ॥ १०९ ॥ अनेन हि विहारेण विहृन्
 दुर्जनेष्वपि ॥ प्रमदाज न मध्येऽपि यतिर्धीरो न खल्यते ॥ ११० ॥
 लाभान् शृणु मे कामं सत्कारः कायजीवितं ॥ न शपत्वन्मच्चक

शलं मातुचिन्नं कदाचन ॥ २२ ॥ चिन्नं रक्षितुं कामानां मयैष
 क्रियतेऽञ्जलिः ॥ स्मृतिं च संप्रजन्यं च सर्वयत्ने न रक्षत ॥ २३ ॥
 व्याध्याकुलो नरो यद्वन्नक्षमः सर्वकर्मसु ॥ तथाभ्यावाकुलं
 चिन्नं नक्षमं सर्वकर्मसु ॥ २४ ॥ असंप्रजन्यचिन्नस्य श्रुतचि
 न्नितभाविनं ॥ सच्चिद्रूपं भजतु वनस्मृताववतिष्ठते ॥ २५ ॥
 अनेके श्रुतवन्नोपि श्राद्धाय त्वपरा अपि ॥ असंप्रजन्यदोषेण
 भवन्मापन्निकश्मलाः ॥ २६ ॥ असंप्रजन्यचौरेण स्मृतिमो
 घानुसारिणा ॥ उपचित्वापि पुराणानि सुषितायानि उर्गतिं ॥
 ॥ २७ ॥ क्लेशतस्करसंघो यमवतारगवेषकः ॥ प्राप्यावतारं
 सुप्तातिहन्ति सज्जनिजीविनं ॥ २८ ॥ तस्मात्स्मृतिर्मनोद्वारा
 न्नापनेया कदाचन ॥ गतापि प्रत्युपस्थाप्या संस्मृत्या पाथिदो
 षभा ॥ २९ ॥ उपाध्याया लुशा सिन्याभीत्याप्यादरकारिणा ॥
 धन्यानां गुरुसंवासात्सुकरं जायते स्मृतिः ॥ ३० ॥ बुद्धाश्च वो
 धिसत्वाश्च सर्वत्रा व्याहृते क्षणाः ॥ सर्वमेवाग्रतस्तेषां नेषामः
 स्मिपुः स्थितः ॥ ३१ ॥ इति ध्यात्वा न ध्यातिष्ठेन्न यादरभयान्चि
 तः ॥ बुद्धानुस्मृतिरप्येवं भवेत्तस्य सुकुलं सुकुलः ॥ ३२ ॥ संप्रज
 न्यं न दायाति न च यात्मागतं पुनः ॥ स्मृतिर्यदा मनोद्वारे रक्षार्थं
 भवतिष्ठते ॥ ३३ ॥ पूर्वतावदिदं चिन्नं सद्योपस्थाप्य मीदृशं
 निरिन्द्रियेण वमयास्थानव्यं काष्ठवत्सदा ॥ ३४ ॥ निष्कृता
 नेत्रविक्षेपानकर्तव्या कदाचन ॥ निधाय जीवसततं कार्या

दृष्टिरधोगता ॥ ३५ ॥ दृष्टिविश्रामहेतोस्तुदिशःपश्येत्क
दाचन ॥ आभासमात्रं दृष्ट्वा च स्वागतार्थं विलोकयेत् ॥ ३६
॥ मार्गो दो भयवो धार्थमुक्तः पश्येच्चतुर्दिशं ॥ दिशो वि
श्रम्य वीक्षेत परावृत्त्यैव यस्ततः ॥ ३७ ॥ सरेदघसरे द्वापिः
पुरः पश्चान्निरूप्य च ॥ एवं सर्वास्ववस्थासु कार्यं बुद्ध्वा समा
चरेत् ॥ ३८ ॥ कायेनैव मवस्थेयमित्याक्षिप्य क्रियां पुनः
कथं कायः स्थित इति द्रष्टव्यं पुनरन्तरा ॥ ३९ ॥ निरूप्य
सर्वयत्नेन चिन्तयन्त द्विपल्लथा ॥ धर्मचिन्ता महात्मनो य
थावधानमुच्यते ॥ ४० ॥ कुत्रमेवर्तते इति प्रत्यवेक्ष्य तथा
मनः ॥ समाधानधुरं नैव क्षणमप्युत्सृजेद्यथा ॥ ४१ ॥ भयो
त्सवादिसंवेद्य यशक्ता यथासुखं ॥ दानकाले तु शीलस्य
यस्मादुक्तमुपेक्षरा ॥ ४२ ॥ यदुद्धाकर्तुमारब्धं ततोऽन्य
न्नविचिन्तयेत् ॥ तदेव तावन्निष्ठाश्रितं कृतेनानरात्मना ॥
॥ ४३ ॥ एवं हि सुकृतं सर्वमन्यथानोभयं भवेत् ॥ असंप्र
जन्मलेशोपि बृद्धिं चैवं गमिष्यति ॥ ४४ ॥ नानाविधप्र
लापेषु वर्तमानेनैकधा ॥ कौतूहलेषु सर्वेषु हन्यादौत्स
क्यमागतं ॥ ४५ ॥ मन्मदनृणाश्चैव दरेखाय फलमाग
तं ॥ स्मृत्यानाथागतीं शिक्षां भीतस्तस्तरासुत्सृजेत् ॥ ४६ ॥
यदा च तिलुकामः स्यादुक्त कामोपि वा भवेत् ॥ स्वचिन्तप्रत्य
वेक्ष्यादौ कुर्यादैर्येण युक्तिमत् ॥ ४७ ॥ अतुनीतं प्रतिह

तं यदा पश्येत्स्वकं मनः॥ न कर्तव्यं न वक्तव्यं स्थातव्यं काष्ठ
 वज्रदा॥ ४८ ॥ उद्धतं सोपहासं वा यदा मानमदाचितं॥
 सोऽप्रासातिशयं वक्तव्यं च मनो भवेत्॥ ४९ ॥ यदा
 मोक्षार्थं भासं परं पश्येत्तमेव च॥ सा विधेयं संसं रभं
 स्थातव्यं काष्ठवज्रदा॥ ५० ॥ लाभसत्कारकीर्त्यर्थि परि
 वारार्थि वा पुनः॥ उपस्थानार्थि मेचि न तस्मान्निष्ठा मि का
 ष्टवत्॥ ५१ ॥ परार्थरुद्धं स्वार्थार्थि परिषत्काममेव वा
 वक्तुमिच्छति मेचि न तस्मान्निष्ठा मि काष्ठवत्॥ ५२ ॥
 असहि त्वलसं भीतं ग्रगलं मुखं तथा स्वपक्षाभिनि
 विष्टं च तस्मान्निष्ठा मि काष्ठवत्॥ ५३ ॥ एवं संक्लिष्टः
 मालोक्य निष्कूलारम्भिवामनः॥ निगृहीत्या दृढं भूः प्र
 तियक्षेत्तत्सदा॥ ५४ ॥ सुनिश्चितं सुप्रसन्नं धीरं सा
 दरगौरवं॥ सलज्जं सभयं शान्तं पराराधनतत्परं॥ ५५ ॥
 परस्परविरुद्धाभिर्बालेच्छाभिररेवेदितं॥ क्लेशोत्पादादि
 दंष्ट्रेण देवामिति दयान्वितं॥ ५६ ॥ आत्मसत्त्ववशं नि
 त्यमनवद्येष्वस्तु॥ निर्माणा भिव निर्मानं धारयाम्येष
 मानसं॥ ५७ ॥ चिरान्प्राप्तं क्षरावरं स्मत्त्वा स्मत्त्वा सुकु
 र्जः॥ धारयामीदृशं चित्तमप्रकम्प्य सुमेरुवत्॥ ५८ ॥
 शत्रैरामिषसंगृह्यैः कृष्णमारा इतस्ततः॥ न करोम्यन्यथा
 वायः कस्मादत्र प्रतिक्रियां॥ ५९ ॥ रक्षसीमं मनः क

स्मादात्मीकृत्यसमुच्चयं॥ त्वनश्चेत्पृथगेवायंतेनात्र तव
 कोव्ययः॥ ८० ॥ नस्तो करोसि हे मूर काष्ठपुनलकंशुचिं
 अमेध्वघटितं यन्नं कस्मा इक्षसि दूतिकं॥ ८१ ॥ इमं चर्म
 पुटं तावत्स्ववृद्धे वृथ वृद्धं कुरु॥ अस्थिपंजरतो मांसं प्रज्ञा
 शस्त्रेण मोचय॥ ८२ ॥ अस्थीन्पि पृथक्कृत्वा यश्च मज्जा
 नमन्नतः॥ किमत्र सारमस्तीति स्वयमेव विचारय॥ ८३ ॥
 एवमचिष्ययन्नेन न दृष्टं सारमत्र ते॥ अधुनावद कस्मान्त्वं
 कायमथापिरक्षसि॥ ८४ ॥ नखादिनव्यमशुचिन्वयापेयं
 न शोणितं॥ नान्नाणि चूषितवानि किं कायेन करिष्यसि॥
 ॥ ८५ ॥ युक्तं गृध्रशृगालादेराहारार्थं तुरक्षितुं॥ कर्मोपक
 रणं त्वेन नम्रुष्यारणं शरीरकं॥ ८६ ॥ एवं ते रक्षतश्चापि
 मृत्युराच्छिद्यनिर्दयः॥ कायं दास्यति गृध्रेभ्यस्तदा त्वं किं क
 रिष्यसि॥ ८७ ॥ नस्थास्यतीति भृत्या यन्नवस्त्रादिप्रदीय
 ते॥ कायो यास्यति रवादित्वा कस्मान्त्वं कुरुष्वेव्ययं॥ ८८ ॥
 दन्तास्मैवेतन्नं तस्मात्स्वार्थं कुरु मनोधुना॥ न हि वैतनिको
 पात्रं सर्वतस्मै प्रदीयते॥ ८९ ॥ कायेनैव बुद्धिमाधाय ग
 तागमननिश्रयात्॥ यथाकामं गमं कायं कुरु सत्त्वार्थ
 सिद्धये॥ ९० ॥ एवं वशीकृतत्वात्मानि त्वं स्मितमुखो भ
 वेत्॥ त्वजे ह्यकुटिसंकोचं पूर्वाभाषी जगत्सुहृत्॥ ९१ ॥
 सशर्दिपात्रं सहसा न पीठादीन्निक्षिपेत्॥ नास्फलये

कृपाटंच स्थानिः शब्दरुचिः सदा ॥ ७१ ॥ वकोविडालचौ
 रश्मिनिः शब्देनिभृतश्चरन् ॥ प्राप्नोत्यभिमतं कार्यं मेवं नित्यं
 यतिश्चरेत् ॥ ७२ ॥ परचोदनदक्षारणमनधीष्टे पकारिणां
 प्रतीच्छेच्छिरसावाक्यं सर्वशिष्यः सदा भवेत् ॥ ७३ ॥ सुभा
 धितेषु सर्वेषु साधुकारमुदीरयेत् ॥ पुरणकारिणामालोक्य
 लुनिभिः संग्रहयेत् ॥ ७४ ॥ परोक्षं च गणान् ब्रूयादनु
 ब्रूयाच्च तोषतः ॥ स्ववर्णभाष्यमाणे च भावयेत्तदुक्तं तत्तां
 ॥ ७५ ॥ सर्वारम्भादि तु व्यर्थाः साविनैरपि दुर्लभा ॥ भोक्ष्ये
 तुष्टिमुखं तस्मात्परश्रमकृतैर्गुरौः ॥ ७६ ॥ न चात्र मे व्य
 यः कश्चित्परत्र च महत्सुखं ॥ अग्रीतिः खं द्वेषे सुमहदुःखं
 परत्र च ॥ ७७ ॥ विश्वस्तु विन्यस्तपदं विस्पष्टार्थमनोरमं
 श्रुति सौख्यं कृपा मूलं मृदुमन्दस्वरं वदेत् ॥ ७८ ॥ ऋजु
 पश्येत्सदा सत्त्वांश्च क्षुषा संयिवानिव ॥ एतानेव समाश्रित्य
 बुद्धत्वं मे भविष्यति ॥ ७९ ॥ सातत्याभिनिवेशोऽभ्यं प्रतिपक्षो
 न्यमेव च ॥ गुरोपकारिक्षेत्रे च दुःखिते च महच्छुभं ॥ ८० ॥
 दक्षउत्थानसंपन्नः स्वयंकारी सदा भवेत् ॥ नावकाशः प्रदान
 व्यः कस्यचित्सर्वकर्मसु ॥ ८१ ॥ उत्तरोत्तरतः श्रेष्ठादानपार
 मितादयः ॥ नेतरार्थं त्यजेच्छुक्लामन्यत्राचारसेतुतः ॥ ८२ ॥
 एवं वृद्धापरा र्थेषु भवेत्सततमुत्थितः ॥ निषिद्धमप्यनुज्ञातं
 कृपालो र्थदर्शिनः ॥ ८३ ॥ विनिपातगतानाथव्रतस्थान् सं

विभज्य च ॥ ५३ ॥ औनमध्यमां मात्रां त्रिचो वरवहिस्यजेत् ॥ ५४ ॥
 स इमं सेवकं कायमिनराधं न पीडयेत् ॥ एवमेव हि सत्त्वाना माः
 शामाभुप्रपूरयेत् ॥ ५५ ॥ त्वजेन्न जीवितं न स्मादभुद्धे कुरु
 शाशये ॥ तुल्याशये तु न न्याजमिस्थं न परिहीयते ॥ ५६ ॥
 धर्मनिर्गौरवे स्वस्थेन शिरोवेष्टिते वदेत् ॥ स च न दण्डशस्त्रे
 च नावगृष्टि न मलके ॥ ५७ ॥ गम्भीरो दारमलेषु न स्त्रीषु
 रूषं विना ॥ हीनो न कृषेधुधर्मेषु समंगौरवमाचरेत् ॥ ५८ ॥
 नो दारधर्मपात्रं च हीने धर्मे नियोजयेत् ॥ न चाचारं परित्यज्य
 सूत्रमंत्रैः प्रलोभयेत् ॥ ५९ ॥ दण्डकाष्ठस्य खेटस्य विसर्जनं
 मया वृतं ॥ नेष्टुं जले स्थले भोग्ये भूत्रादेश्चापि गर्हितं ॥ ६० ॥
 मुखं पूरुं न भुञ्जीत स शब्दं प्रसृताननं ॥ प्रलम्बपादं नासीत
 न वाह्मर्दयेत्समं ॥ ६१ ॥ नैक्या न स्त्रिया कुर्याद्यानं शय
 नमासनं ॥ लोकाग्रसादकं सर्वं दृष्ट्वा दृष्ट्वा च वर्जयेत् ॥ ६२ ॥
 नाहुः त्याकारयेत्किंचिद्दक्षिणो न तु सादरं ॥ समसेनैव हस्तेन
 मार्गमप्येवमादिशेत् ॥ ६३ ॥ न वाह्मक्षेपकं किंचिच्छब्दये
 दल्पसंभ्रमे ॥ अचूदादितु कर्तव्यमन्यथा स्यादसंवृतः ॥ ६४ ॥
 ५ ॥ नाधनिर्वाणशय्यावच्छेदी नैस्त्रियादिशः ॥ संप्रजानं
 लघून्थानः प्रागवशं नियोगतः ॥ ६५ ॥ आचारो वोधिसत्त्वा
 नाम प्रमेय उदाहृतः ॥ चित्तशोधनमाचारनियतं तावदाच
 रेत् ॥ ६६ ॥ रात्रिदिवंच त्रिष्वर्धं त्रिष्कालं च प्रवर्तयेत् ॥ शैः

षापनिशमस्तेन बोधिचिन्तजिनाश्रयात् ॥ ९८ ॥ याञ्च
 वस्थाः प्रपद्येत त्वयं परवशाः पिवा ॥ तास्ववस्थासु याः शिक्षाः
 शिक्षेन्नाहवयत्नतः ॥ ९९ ॥ नहि तद्विद्यते किञ्चिद्यन्नशिः
 क्षयं जिनात्मजैः ॥ नतदस्ति नयत्परापमेवं विरुतः सतः ॥ १
 ०० ॥ पारं पर्येणासाक्षाद्वासत्वार्षं नाम दाचरेत् ॥ सत्त्वाना
 मेव चार्था यसर्वं बोधायनामयेत् ॥ १०१ ॥ सदा कल्याणमि
 त्तं च जीवितार्थं पि न त्यजेत् ॥ बोधिसत्त्वत्रयं धरं महायानार्थं
 कोविदं ॥ १०२ ॥ श्रीसंभवविमोक्षाच्च शिक्षेद्यदुत्तमं न
 एतच्चान्यच्च उद्योक्तं शयं सूत्रानवाचनान् ॥ १०३ ॥ शिक्षासू
 त्रेषु दृश्यते न स्मात्सूत्राणि वाचयेत् ॥ आकाशगर्भसूत्रे च
 मूलापत्ती निरूपयेत् ॥ १०४ ॥ शिक्षासमुच्चये वश्यं द्रष्टुं
 व्यश्नुतः पुनः पुनः ॥ विसरेणासदाचारो यस्मान्न तत्र प्रदर्शितः ॥
 ॥ १०५ ॥ संक्षेपेणापवाता वन्यशेषसूत्रसमुच्चयं ॥ आर्य
 नागार्जुनावच्छिन्ना यंच प्रयत्नतः ॥ १०६ ॥ यतो निवार्यते
 यत्र यदेव च नियुज्यते ॥ तल्लोकचिन्तरधार्थं शिक्षां दृष्ट्वा
 समाचरेत् ॥ १०७ ॥ एतदेव समासेन संप्रजन्मस्य लक्षणां
 यत्कायचिन्तावस्थायाः प्रत्यवेक्षा ऊर्जुर्मुहुः ॥ १०८ ॥ का
 येनैव पठिष्यामि वाक्पाठेन तु किं भवेत् ॥ चिकित्सापाठमा
 त्रेणारोगिणाः किं भविष्यति ॥ १०९ ॥ इति प्रज्ञाकरमणिस्तु
 तायां बोधिचर्यावतारपञ्जिकायां पंचमः परिच्छेदः ॥ ॥

सर्वमेतत्सुचरितं दानं सुगतपूजनं ॥ कृतं कल्पसहस्रेभ्यः
 त्रिभिः प्रतिहन्ति तत् ॥ १ ॥ न च द्वेषसमं पापं न च क्षा
 न्ति समं तपः ॥ तस्मात्क्षान्तिं प्रयत्नेन भावयेद्विविधैर्नयैः ॥
 ॥ २ ॥ मनः शमनं गृह्णाति न प्रीति सुखमश्नुते ॥ न निद्रां न
 धृतिं याति द्वेषशले हृदि स्थिते ॥ ३ ॥ पूजयत्यर्थमानैर्मा
 न्येपि चैनं समाश्रिताः ॥ नेप्येन हन्तुमिच्छन्ति स्वामिनं द्वेष
 उभे गं ॥ ४ ॥ सुहृदो सुद्विजने स्माददाति न च सेव्यते ॥ सं
 श्लेषात्तास्ति तन्निश्चितं क्रोधो येन सुस्थितः ॥ ५ ॥ एवमा
 दीनि दुःखानि करोतीत्यसि संज्ञया ॥ यः क्रोधं हन्ति निर्वन्धात्
 स सुखी ह परत्र च ॥ ६ ॥ अनिष्टकरणाज्ज्ञानमिष्टस्य च
 विधातनात् ॥ दोर्मनस्याशनं प्राप्य द्वेषो हृत्प्रोति हन्ति मां ॥ ७ ॥
 तस्माद्विधातयिष्यामि तस्याशनमहं रिपोः ॥ यस्मात्तमद्वधा
 दन्यत्कृत्यमस्यास्ति वैरिणाः ॥ ८ ॥ अत्यनिष्ठागमेनापि
 न क्षोभ्यामुदिता मया ॥ दोर्मनस्येऽपि नास्तीदं कुशलं त्वव
 हीयते ॥ ९ ॥ यद्यस्यैव प्रतीकारो दोर्मनस्येन तत्र किं ॥
 अथ नास्ति प्रतीकारो दोर्मनस्येन तत्र किं ॥ १० ॥ उः खं न्य
 कारपाशुष्यमयशश्चेत्यनीप्सितं ॥ प्रियाणा मात्मनो वाः
 पि शत्रोश्चैतद्विपर्ययात् ॥ ११ ॥ कथं चित्क्षभ्यते सौख्यं उः खं
 स्थितमयत्नतः ॥ उः खं नैव च निःसारः चेतस्तस्माद्दृष्टी भव ॥
 ॥ १२ ॥ उर्गा पुत्रक करोगा यदा हृदये ददि वेदना ॥ वृथा सहने

उक्तपथमहंकस्मानुकातरः॥ १३ ॥ न किंचिदस्मिन् दृष्टु
 यदभ्यासस्य उद्धरं॥ न स्मान्मद्वयथाभ्यासात् सोऽपि म
 हव्यथा॥ १४ ॥ उदंशदंशमशकश्चुत्पिपासादिवेदनां॥
 महत्कारणादिः खंचकिमनर्थं न पश्यसि॥ १५ ॥ शीतोष्ण
 दृष्टिवाताश्च व्याधिवन्धनताडणैः॥ सौकुमार्यं न कर्तव्यमन्य
 भावध्वंते व्यथा॥ १६ ॥ केचित्त्वशोशितं दृष्ट्वा विक्रमने
 विशेषतः॥ परशोशितमप्येके दृष्ट्वा मूर्च्छां व्रजन्ति यत्॥ १७
 तच्चिन्नस्य दृष्टत्वेन कातरत्वेन चागतं॥ उः खड्यो धनस्तस्मा
 द्भवेदभिभवेद्यथा॥ १८ ॥ उः खेपि नैव चिन्नस्य प्रसादं
 शोभयेत्तु वः॥ संग्रामो हि सहकेशैः सुदं च लुलभाव्यथा॥
 ॥ १९ ॥ उरसारातिघातान्प्रेतान् च नो जयन्त्यरीन्॥ ते ते
 विजयिनः शूराः शेषास्तु मृतमारुताः॥ २० ॥ शूरोऽपरं च
 उः खस्य यत्संवेगान्मदस्तुतिः॥ संसारिषु च कारुराणं पापाद्भी
 तिर्जिने स्पृहा॥ २१ ॥ पितादिषु न मे कोपो महा उः खकरे च
 पि॥ सचेतनेषु किं कोपः तेपि प्रत्ययकोपिताः॥ २२ ॥ अ
 निष्पमारामप्येतच्छूलोत्पद्यते यथा॥ अनिष्पमारोऽपि व
 लात्क्रोधोत्पद्यते तथा॥ २३ ॥ क्रुप्यामीति न संचिन्त्य कु
 प्यति स्वेच्छया जनः॥ उत्पद्यते न मित्रेऽप्यक्रोधोत्पद्यते न
 च॥ २४ ॥ ये केचिदपराधास्तु पापानि विविधानि च॥ सर्व
 तन्मन्ययवलात्स्वतंत्रं न विद्यते॥ २५ ॥ न च प्रत्ययसा

मग्राजनयामीतिचेतना॥नचापिजनितस्यासिजनितोऽस्मी
तिचेतना॥ २८ ॥यत्प्रधानंकिताभीष्टंयत्तदात्मेतिकल्पि
तं॥तदेवहिभवामीतिनसंचिन्तोयजायते॥ २९ ॥अनुत्प
न्नंरहितंनसिक्कच्छेद्भविष्यंतदा॥विषयव्यापतत्वाच्चनिरोधु
मपिनेहते॥ ३० ॥नित्योसुचेतनश्चात्माद्योमवत्स्फुटम
क्रियः॥प्रत्ययान्तरसङ्केपिनिर्विकारस्यकाक्रिया॥ ३१ ॥
यःपूर्ववत्क्रियाकालेक्रियायास्तेनकिंकृतं॥तस्यक्रियेति
संवन्धेकतरस्तत्रिवन्धनं॥ ३२ ॥एवंपरवशंसर्वयदशंसो
पिचावशः॥निर्माणावदचेष्टेषुभावेष्टेवंककुप्यते॥ ३३ ॥
वारणापिनयुक्तैवंकःकिंवारयतीतिचेत्॥युक्ताप्रतीत्यता
यस्मादुःखस्यापरतिर्मता॥ ३४ ॥तस्मादमित्रंमित्रंवा दृष्ट्वा
प्यन्यायकारिणं॥ईदृशाःप्रत्ययाअस्येतेवमत्वासुखीभवे
त्॥ ३५ ॥यदितुस्वेच्छयासिद्धिःसर्वेषामेवदेहिनां॥नभवेत्
कस्यचिदुःखंनदुःखंकश्चिदिच्छति॥ ३६ ॥प्रमादादात्म
नात्मानंवाधनेकशट्कादिभिः॥भक्तचेष्टादिभिःकोपादु
रापस्त्रादितिप्तया॥ ३७ ॥उद्वन्धनप्रपातेश्चविषापथा
दिभक्षरौः॥निघ्ननिकेचिदात्मानमपराधचरणेनच॥ ३८
॥यदेवंलेशवश्यत्वाद्घ्नन्त्यात्मानमपिप्रियं॥तदेवा
परकायेषुपरिहारकथंभवेत्॥ ३९ ॥लेशोन्मत्तोक्तते
ष्वेषुप्रवृत्तेष्वाम्यातने॥नकेवलंदयानासिक्तोदत्पद्य

तेकथं ॥ ३८ ॥ यदि स्वभावो बालानां परोपद्रवकारिता ॥
 तेसु कोपो न युक्ते भियथा शौ दहनात्मके ॥ ३९ ॥ अथ दो
 षो यमागलुः सत्वाः प्रकृतिपेशलाः ॥ तथाप्ययुक्तसत्कोपः
 कइहमेयथाम्बरे ॥ ४० ॥ मुखं दण्डादिकं हित्वा प्रेरके य
 दि कुप्यते ॥ द्वेषे रात्रेरितः सोपि द्वेषे द्वेषोऽस्तु मे वर ॥ ४१ ॥
 मयापि पूर्वसत्त्वानामीदृशेपव्यथा कृता ॥ तस्मान्मे युक्ते मे
 वेन सत्त्वोपद्रवकारिणः ॥ ४२ ॥ तच्छस्त्रं मम कायश्च द्रव्यं
 उःखस्य कारणं ॥ तेन शस्त्रं मया कायो गृहीतः कुत्र कुप्यते ॥
 ॥ ४३ ॥ गण्डायं प्रतिमाकारो गृहीतो घटना स ह ॥ तद्वा
 धेन मया तत्र व्यथायां कुत्र कुप्यते ॥ ४४ ॥ उःखेनेच्छामि
 उःखस्य हेतुमिच्छामि वलिशः ॥ स्वापराधागते उःखे कस्मा
 दन्यत्र कुप्यते ॥ ४५ ॥ असिपत्रवर्णं यद्व्यथानारकं प
 क्षिणः ॥ मत्कर्मजनिता एव तथेदं कुत्र कुप्यते ॥ ४६ ॥ म
 त्कर्मचोदिता एव जाता मय्यपकारिणः ॥ येन यास्पन्ति नर
 कान्मेवामीह ताननु ॥ ४७ ॥ एतानां श्रित्य मे पापे क्षीयते
 क्षमतो वहु ॥ मामाश्रित्य तु या न्येते नरकान् दीर्घवेदनान्
 ॥ ४८ ॥ अहमेवापकार्येषां ममैते चोपकारिणः ॥ कस्माः
 द्विपर्ययं हन्ता खलचेतः प्रकुप्यति ॥ ४९ ॥ भवेन्ममाश
 यशुरो नयामि नरकान्यदि ॥ एषामत्र किमायातं यथात्मार
 क्षितो मया ॥ ५० ॥ अथ प्रत्यपकारी स्यात् तथाप्येते नरक्षि

ताः॥हीयतेचापिमेचर्यातस्मान्नष्टास्तयस्विनः॥ ५१ ॥मने
 हनुमसूतंत्वान्नशक्यंकेनचित्कचित्॥शरीराभिनिवेशा
 चकण्डःखेनबाध्यते॥ ५२ ॥न्यक्कारुण्यरुषवाकमय
 शश्चेत्यंगराः॥कायंनबाध्यतेनेनचेतःकस्मात्प्रजम्पमि
 ॥ ५३ ॥मय्यप्रसादोद्योनेषासकिमांभक्षयिष्यति॥इह
 जन्मानरेवापियेनासौमेऽनभीप्सितः॥ ५४ ॥लाभान्नरा
 यकरित्वाद्यसौमेनभीप्सितः॥नङ्क्ष्यतीहैवमेलाभः
 पापंतुस्थास्यतिश्रुवं॥ ५५ ॥वरमग्रेवमेमृत्युर्नमिथ्याजी
 वितंचिरं॥यस्माच्चिरमपिस्थित्वामृत्युःखंतदेवमे॥ ५६ ॥
 स्वप्नेवर्षशतंसौरवंशुक्तायश्चविविध्यते॥मुहूर्तमपरोय
 श्चसुखीभूत्वाविविध्यते॥ ५७ ॥जनुनिवर्ततेसौरवंद्वयोर
 पिविविध्योः॥सैवोपमामृत्युकालेचिरजीवत्यजीविनोः॥ ५८
 ॥लब्धापिचवहंलाभान्चिरंशुक्तासुखान्यपि॥रिक्तहस्त
 श्रनयश्चयास्यामिमुषितोयथा॥ ५९ ॥पापक्षयंचसुरांप
 चलाभाज्जीवन्करोमिचेत्॥पुण्यक्षयश्चपापंचलाभाथ
 क्रध्यतेननु॥ ६० ॥यदर्थमेवजीवामितदेवयदिनश्यति
 किंतेनजीवितेनापिकेवलाशुभकारिणा॥ ६१ ॥अवर्णावा
 दिनिद्वेषःसत्त्वान्नाशयतीतिचेत्॥परायशस्करेप्येवंकोप
 सेकिंनजायते॥ ६२ ॥परायत्ताप्रसादत्वादप्रसादिषु
 नेक्षमा॥लेशोत्पादपरायतेक्षमानावर्णावादिनि॥ ६३ ॥

प्रतिमास्तुपसद्वर्मनाशकाक्रोशकेषुच॥ नयुज्यतेमम
 द्वेषोबुद्धादीनांनहिबध्ना॥ ८४ ॥ गुरुसाहोहितादीनां
 प्रियाराणां चापकारिषु॥ पूर्ववन्नन्ययोत्पादं दृष्ट्वाकोपं नि
 वारयेत्॥ ८५ ॥ चेतनाचेतनकृतादेहिनांनियताव्यथा
 साव्यथाचेतनेदृष्टक्षमस्तेनां व्यथामतः॥ ८६ ॥ मोहादे
 केपराधनिकृप्यन्त्यपि मोहिताः॥ ब्रूमः कोमेषुनिर्दोषं कं
 वाब्रूमोपराधिनं॥ ८७ ॥ कस्मादेवं कृतं पूर्वयेनैवं बाध्य
 सेयैरे॥ सर्वकर्मपरायजाः कोऽहमत्रान्यथाकृतौ॥ ८८ ॥
 एवं बुद्धास्तु पुरोषसु यथायत्नं करोम्यहं॥ तेन सर्वं भविष्यति
 मैत्रचित्ताः परस्परं॥ ८९ ॥ दृश्यमाने गृहं यच्च दग्निर्गत्वा गृ
 हान्तरं॥ तृणादौ यत्र सज्येत तदा कृष्यापनीयते॥ ९० ॥
 एवं चिंतयदासङ्गादस्यने द्वेषवहिना॥ तत्क्षणांतत्परित्या
 ज्यं पुराणात्मादाहंशं कया॥ ९१ ॥ मारणीयः करं दित्वा सु
 क्तश्चेत्किमभद्रकं॥ मनुष्यदुःखं नरकात्सुक्तश्चेत्किमभ
 द्रकं॥ ९२ ॥ यथेनमानमेवायदुःखं साधुं न पार्यते॥ तन्नार
 कव्यथाहेतुः क्रोधः कस्मान्न वार्यते॥ ९३ ॥ कोपार्थमेव मे
 वाहं नरकेषु सहस्रदाः॥ कारितोस्मिन्चात्मार्षः परार्थो वा
 कृतो मया॥ ९४ ॥ न चेदं तादृशं दुःखं महार्थं च करिष्यामि
 जगद्दुःखहरेदुःखं प्रीतिरेवात्र युज्यते॥ ९५ ॥ यदि प्रीति
 सुखं प्राप्तमन्यैस्तु त्वागुणोर्जितं॥ मनस्तु मपितंस्तु त्वाकः

स्मादेवं न हृष्यसि ॥ ७८ ॥ इदं च ते हृष्टिं सुखं निरवधं सुखा
दयं ॥ नवारितं च गुराणिभिः परावर्जनमुत्तमं ॥ ७९ ॥ तस्मै
व सुखमिदमेवं तदेवं यदि न प्रियं ॥ भूतिदानादिविरते हृ
ष्टा हृष्टं हतं भवेत् ॥ ८० ॥ स्वगुरोर्कीर्त्यमाने च परसौख्य
मपीच्छसि ॥ कीर्त्यमाने परगुरोस्त्वसौख्यमपि नेच्छसि ॥
॥ ८१ ॥ बोधिविज्ञे स सुत्याय सर्वसत्त्वसुखेच्छया ॥ स्वयं
लब्धसुखे च यत्कस्मात्सत्त्वमुक्नुष्यसि ॥ ८२ ॥ त्रैलोक्यं
जं बहु च त्वं सत्त्वानां किल बांछसि ॥ सत्कारमित्वरं हृष्ट्या ते बां
किं परिदत्स्यसे ॥ ८३ ॥ पुद्गलानि यत्त्वया पोष्यं सुभ्यमेव ददा
तिसः ॥ ऊर्ध्वजीविनं लब्ध्वा न हृष्यसि प्रकुप्यसि ॥ ८४ ॥
स किं नेच्छति सत्त्वानां यस्तेषां बोधिमिच्छति ॥ बोधिविज्ञे
कृतस्तस्य योऽन्यसंपदि कुप्यति ॥ ८५ ॥ यदि ते न न तत्त्व
भ्रं स्थितं दानयते गर्हे ॥ सर्वथापि न तज्जेस्ति दत्ता दत्ते न ते
न किं ॥ ८६ ॥ किं वारयतु पुराणानि ब्रह्मज्ञानं स्वगुरोर्न भ
लभमानो न गत्वा तु वदकेन न कुप्यसि ॥ ८७ ॥ न केवलं
त्वमात्मानं कृतपापं न शोचसि ॥ कृतपुण्यैः सह स्पर्धामपरे
कर्तुमिच्छसि ॥ ८८ ॥ जातं चेदप्रियं शत्रोस्त्वत्तु यथा किं
पुनर्भवेत् ॥ त्वदाशंसनमात्रेण न चाहेतुर्भविष्यति ॥ ८९ ॥
अतस्त्विच्छया सिद्धं तदुःखं किं सुखं तव ॥ अथाप्यर्थो म
वेदेव मनर्थः को न तजः परः ॥ ९० ॥ एतद्विवर्द्धिं शंघोरं

केशवादिशिकार्षितं॥ यतो नरकया लास्ता क्रीत्वा पश्यन्ति
कुम्भेषु॥ ८९॥ सुतिर्यशोऽथ सत्कारो न उराणां यनचायु
षे॥ न वलापेन चारोगेन च कायसुखाय मे॥ ९०॥ ए
तावांश्च भवेत्सार्थोऽधीमतः स्वार्थवेदिनः॥ मध्ययुतादि से
वस्यान्मानसं सुखमिच्छता॥ ९१॥ यशोऽर्थं हारयन्त्यर्थमा
त्मानं मारयन्त्यपि॥ किमक्षराणि भक्ष्याणि मते कस्य च तत्सु
खं॥ ९२॥ यथा पांशुर्गृहेभिर्नेरोदित्यतिरवं शिशुः॥ त
था सुतिर्यशोऽहो नो स्वचिन्तं प्रतिभाति मे॥ ९३॥ शब्द
सावदचिन्तत्वात्समांस्तौ त्रीन्मसंभवः॥ परः किल मयि प्री
त इत्येतन्म्रीति कारणा॥ ९४॥ अन्यत्र मयि वा प्रीत्या किं
हि मे परकीयया॥ तस्यैव तन्म्रीतिसुखं भागानात्पोषि मे त
तः॥ ९५॥ तत्सुखेन सुखित्वं चेत्सर्वत्रैव ममास्तु तत्॥
कस्मादन्य प्रसादेन सुखितेषु न मे सुखं॥ ९६॥ तस्मादहं
सुतोऽस्मीति प्रीतिरात्मनि जायते॥ तत्राप्येव मसं वधात्केव
लं शिशुचेष्टितं॥ ९७॥ सुत्यादयश्च मे क्षेमं संवेगं नाशय
न्त्यमी॥ गुणावस्तु च मात्सर्यं संपत्कोपं च कुर्वते॥ ९८॥
तस्मात्सुत्यादिद्यानाय ये मम प्रत्युपस्थिताः॥ अपायया त
दक्षार्थं प्रवृत्ताननुते मम॥ ९९॥ सुत्तुर्षिर्नश्चासुत्तं मे
लाभसत्कारवधनं॥ ये मोचयन्ति मां वधा द्वेषस्तु कथं म
मा॥ १००॥ दुःखं प्रवेष्टुं कामस्य ये कृपा रत्नमागताः॥ बुद्धा

धिष्ठानत इव दैवलेखकधं मम ॥ १०१ ॥ पुराणविघ्नः कृ
तोऽनेनेत्यत्र कोषानयुज्यते ॥ क्षान्त्यासमंतयोनास्ति न चेत
न उपस्थितं ॥ १०२ ॥ अथाह मात्मदोषेणानकरोमिक्षमापि
ह ॥ मयैवात्र कृतो विघ्नः पुराणहेतावुपस्थिते ॥ १०३ ॥ योहि
येन विनानास्ति यस्मिंश्च सति विद्यते ॥ स एव कारणां तस्य
सकथं विघ्न उच्यते ॥ १०४ ॥ न हि कालोपपन्नेन दानविघ्नः
कृतोर्धिना ॥ न च प्रब्राजके प्राप्ते प्रब्रज्या विघ्न उच्यते ॥ १०
५ ॥ सुलभाया च कालोके दुर्लभास्त्यपकारिराः ॥ यतो मे न
पराधस्य न कश्चिदपराधयति ॥ १०६ ॥ अश्रमे पार्जितस्तः
स्माद्गृहे निधिरिवोत्थितः ॥ बोधिर्यास शयन्तात्स्य हृणा यो
मम रिपुः ॥ १०७ ॥ मया चानेन चोपाजं न स्मादेत क्षमाफलं
एतस्मै प्रथमं देयं मे न तूर्वा क्षमायतः ॥ १०८ ॥ क्षमासिद्ध्या
शयानास्य ते न पूज्या न च दरिः ॥ सिद्धिहेतुरचिनोपि सद्धर्मः
पूज्यते कथं ॥ १०९ ॥ अयकाराशयोऽप्येति शत्रुर्यदि न पूज्य
ते ॥ अन्यथामेकधं क्षान्तिर्भिसजीवहि नोद्यते ॥ ११० ॥ न तु
द्या शयमेवातः प्रतीत्योत्पद्यते क्षमा ॥ स एवातः क्षमाहेतुः
पूज्यः सद्धर्मवन्मया ॥ १११ ॥ सत्त्वक्षेत्रं जिनक्षेत्रमित्यतोऽसु
निनोदितं ॥ एतानां राक्षसवहवः संपत्पारंयतो गताः ॥ ११२ ॥
सत्त्वैभ्यश्च जिनेभ्यश्च बुद्धधर्मागमे समे ॥ जिनेषु गौरवं यद्व
न सत्त्वैश्चित्तिकः क्रमः ॥ ११३ ॥ आशयस्य च माहात्म्यं न स्वतः

किं तु कार्यतः ॥ समंचनेन माहात्म्यं सत्त्वानां तेन ते समाः ॥ १
 १४ ॥ मैत्राशयश्च यत्सृज्यः सत्त्वमाहात्म्यमेव तत् ॥ बुद्धप्र
 सादा यत्सृज्यं बुद्धमाहात्म्यमेव तत् ॥ ११५ ॥ बुद्धधर्माग
 मांशेन तस्मात्सत्त्वा जिनैः समाः ॥ न तु बुद्धैः समाः केचिद
 नन्नां शैर्गणार्षैः ॥ ११६ ॥ गणार्षैर्गणार्षाणां गुरो
 र्गणार्षैश्चैतत् ॥ दृश्यते तस्य पूजार्थं त्रैलोक्यमपि न क्ष
 मं ॥ ११७ ॥ बुद्धधर्मोदयांशस्तु श्रेष्ठः सत्त्वेषु विद्यते ॥ एतदं
 शस्तु सत्त्वेषु सत्त्वपूजा कृता भवेत् ॥ ११८ ॥ किंच निश्चु
 प्रवन्धूनामप्रमेयापकारिणां ॥ सत्त्वारोधनसुत्सृज्यनि
 श्चुतिः कापरा भवेत् ॥ ११९ ॥ भिन्दन्निदेहं प्रविशन्पवी
 चिं येषां कृते तत्र कृते कृतं स्यात् ॥ महापकारिष्वपि तेन स
 र्वं कल्पारामेवाचरणीयमेव ॥ १२० ॥ स्वयं मम स्वामिने
 वतावयदर्थमात्मन्यपि निर्व्ययेक्षाः ॥ अहंकथं स्वामिषु ते
 षु तेषु करोमिमानं न तु दासभावं ॥ १२१ ॥ येषां सुरेयानि
 मुदंतु नीन्द्रायेषां व्यथायां प्रविशन्निमसुं ॥ तज्जोषणां सर्व
 मुनीन्द्रतुष्टिस्तत्रापकारे पदं मुनीनां ॥ १२२ ॥ आदौ प्र
 कायस्य यथा समन्तान्न सर्वकामैरपि सौमनस्यं ॥ सत्त्वव्य
 थायामपि न ह्येव न ग्रीत्युपायोऽस्ति दयामयानां ॥ १२३ ॥
 तस्मात्तया यज्जनतुः खदेन तुः खं कृतं सर्वमहाकृपाणां ॥ त
 दद्यपायं प्रतिदेशयामि यत्ते वदितास्तु नयः क्षमन्तां ॥ १

२४ ॥ आराधनायायतथागतानां सर्वान्मना दास्यमुपैषिलो
के ॥ कुर्वन्नुमेमूर्ध्नि यदंजनो घाविष्णुस्तुवातुष्यतुलोकना
थः ॥ १२५ ॥ आत्मा ह्यतः सर्वमिदं जगत्तैः कृपात्मभिर्नैव हि
संशयोऽस्ति ॥ इत्युक्तं एतेन तु सत्वरूपास्त एव नाथाः किं मना
दरोत्र ॥ १२६ ॥ तथा गता राधनमेतदेव स्वार्थस्य संसा
धनमेतदेव ॥ लोकस्य दुःखापरमेतदेव तस्मान्ममास्तु ब्रत
मेतदेव ॥ १२७ ॥ यथैको राजपुरुष प्रमथ्नाति महाजनं ॥
विकर्तुं नैव शक्नोति दीर्घदर्शी महाजनः ॥ १२८ ॥ यस्मान्नै
व स एकाकी तस्य राजवलंबलं ॥ तथा न दुर्वलं कंचिदपरा
द्विमानयेत् ॥ १२९ ॥ यस्मान्नरकपालाश्च कृपावनश्च
तद्वलं ॥ तस्मादाराधयेत्सत्त्वान्भृत्यश्चराण्यनुपयथा ॥ १३० ॥
कृपितः किं नृपः कुर्याद्येन स्यान्नरकव्यथा ॥ यत्सत्त्वदौर्मनस्ये
न कृतेन स नृभूयते ॥ १३१ ॥ तुष्टः किं नृपतिर्दशाद्यदुद्धत्वं
संभवेत् ॥ यत्सत्त्वसौमनस्येन कृतेन स नृभूयते ॥ १३२ ॥
आत्मा भविष्यदुद्धत्वं सत्त्वा राधनसंभवं ॥ इहैव सौभाग्यं य
शः सौस्थित्यं किं नृपश्यसि ॥ १३३ ॥ प्रासादिकत्वमारोग्यं
प्राप्नोत्यंचिरजीवितं ॥ चक्रवर्तिसुरवंस्फुरितं क्षमी प्राप्नोति
संसरन् ॥ १३४ ॥ इति प्रज्ञाकरमणि कृतायां बोधिचर्या
वतारपञ्जिकायां क्षान्तिपारमिता षष्ठः परिच्छेदः ॥ ॥
एवंक्षमो भवेद्दीर्घवीर्यबोधिर्यतः स्थिता ॥ न हि वीर्यं वि

नापुण्ययथावायुं विना गतिः॥ १ ॥ किं वीर्यं कुशलोत्सा
हस्तद्विपक्षः क उच्यते॥ आलस्यं कुत्सितासक्तिर्विषादात्मा
वमन्यना॥ २ ॥ अव्यापारसुखात्वादिनिद्रायाश्चयतृप्त
या॥ संसारदुःखानुद्वेगादालस्यमुपजायते॥ ३ ॥ क्लेश
वागुरिकाद्भ्रातः प्रविष्टो जन्मवाशुरा॥ किमपि न जाना
सि मृत्योर्वदनमागतः॥ ४ ॥ स्वयं भ्रान्तार्यमाणां स्तब्ध
मेरो वनयश्यसि॥ तथापि निद्रायास्मैव चरणालमहिषोय
था॥ ५ ॥ यमेनोद्धीक्ष्यमाणास्य बहुमार्गस्य सर्वतः॥
कथं तेरोचते भोक्तुं कथं निद्रा कथं रतिः॥ ६ ॥ यावत्सं
भृतसंभारं मरणां शीघ्रमेव्यति॥ संत्यज्यापित दालस्यम
काले किं करिष्यसि॥ ७ ॥ इदं न प्राप्नुमार्धमिदमर्ध
कृतं स्थितं॥ अकस्मान्मृत्युरायातो ह हनोस्मीति चिन्तय
न्॥ ८ ॥ शोकवेगसमुच्छूनसाश्रुरक्ते क्षणाननान्॥
वभूजिराशान्तं यश्यन्यमदूतसुखानि च॥ ९ ॥ स्वपाप
स्मृति संतप्तः भूराववादांश्च नारकान्॥ तसोच्चारविलिप्ता
गोविह्वलः किं करिष्यसि॥ १० ॥ जीवमत्स्य इवास्मीतिः
पुक्तं भयमिहैव ते॥ किं पुनः कृतपापस्य तीव्रान्नर क उ
च्यते॥ ११ ॥ सृष्ट उद्योदकेनापि सुकुमार प्रतप्यते॥
क्षत्वा च नारकं कर्म किमेव स्वस्थमास्यते॥ १२ ॥ निरुद्य
मफला कांक्षिन् सुकुमार बहु व्यथ॥ मृत्युयस्तो मराका

र हउः खितविहस्यसे ॥ १३ ॥ मानुष्यं नावमासाद्य तर
 उः खमहानदी ॥ मूरु कालो न निद्राया इयं नो उलंभायुनः ॥
 ॥ १४ ॥ सुक्ताधर्मरतिं श्रेष्ठा मननरति संततिं ॥ रतिरौक
 म हासादौ उः खहे नौ कथं नव ॥ १५ ॥ अविषादवलम्बू
 तात्मर्यात्मविधेयता ॥ परात्मसमता चैव परात्मपरिवर्त
 नं ॥ १६ ॥ नैवावसादः कर्तव्यः कुतो मे बोधिरित्यतः ॥ यस्मा
 न्नाथागतः सत्यं सत्यवादी दमुक्तवान् ॥ १७ ॥ तेषां सन्दं
 शमशका मक्षिकाः क्लमयन्तथा ॥ यैरुत्साहवशात्प्राप्ताः
 उराया बोधिरुजसा ॥ १८ ॥ किमु नाहं नरो जात्या शक्तो जा
 तुं हिताहितं ॥ सर्वज्ञ नीत्यनुत्सर्गा बोधिं किं नाप्नुयामहं ॥ १
 ९ ॥ अथापि हस्तपादादि दातव्यमिति मे भयं ॥ गुरुलाघ
 वमूरुत्वं तमेस्यादविचारतः ॥ २० ॥ हेतुवश्चास्मि भेत्त
 व्या दातुः पादोऽप्यनेकशः ॥ कल्पकोटीरसंख्यया न च बोधि
 र्भविष्यति ॥ २१ ॥ इदं तु मे परिमितं दुःखं संवोधिमाधुनं ॥
 नष्टशल्पव्यथा पोहेतुत्पाटनदुःखवत् ॥ २२ ॥ सर्वेऽपि
 वैशाः कुर्वन्ति क्रियादुःखैररोगतां ॥ तस्माद् हृनिष्ठः खानिः
 हलं सोरव्यमल्पकं ॥ २३ ॥ क्रियामिमा मण्युचितां वरवै
 यानदत्तवान् ॥ मधुरेणापचारेणाचिकित्सन्ति महातुरा
 न् ॥ २४ ॥ आदौ शाकादिदानेपि नियोजयन्ति नायकः ॥
 तत्करोति क्रमात्पश्चाद्यत्स्वमांसा न्यपित्यजेत् ॥ २५ ॥

यदाशाकेधिवप्रजास्वमांसेषुपजायते ॥ मांसास्थित्यजत
स्तस्य तदा किं नाम दुःकरं ॥ २८ ॥ ननुः खीत्यक्तपायत्वापरिण
तत्वाच्चर्मनाः ॥ मिथ्याकल्पनयाचिन्नेयायात्कायेयतोव्य
था ॥ २७ ॥ पुरेणकायः सुखितः पारिणत्येनमनः सुखि ॥ ति
ष्ठन्परार्थं संसारे कृपास्तुः केनखिद्यते ॥ २८ ॥ क्षययन्पू
र्वपापानिप्रतीच्छन्पुरापसागरान् ॥ वेधिचिन्नवलादेवभ्रा
वकेभ्योऽपिशीघ्रगः ॥ २९ ॥ एवंसुखात्सुखंगच्छन्कोवि
षादेत्सचेतनः ॥ वेधिचिन्नरथंप्राप्य सर्वखेदभ्रमापहं ॥ ३०
॥ छन्दस्थामरतिमुक्तिबलंसत्त्वार्थसिद्धये ॥ छन्दः सुखम
यात्कार्यदनुशंसोभ्यभावयन् ॥ ३१ ॥ एवंविपक्षमुन्मूल्य
यतेतोत्साहवृद्धये ॥ छन्दमानरतित्यागतात्पर्यवशिताव
लैः ॥ ३२ ॥ अप्रमेयामथादोबाहूनव्याः स्वपरात्मनोः ॥ एकै
कस्यापिदोषस्ययत्रकल्पार्थवैःक्षयः ॥ ३३ ॥ तत्रक्षेपक्ष
यारम्भेलेशोपिममनेक्ष्यते ॥ अप्रमेयव्यथाभाज्येनोरुसु
टतिमेकपं ॥ ३४ ॥ गुणामयार्जनीमाश्वबहुवः स्वपरात्म
नोः ॥ तत्रैकैकगुणाभ्यासो भवेत्कल्पार्थवैर्नवा ॥ ३५ ॥ गु
णालेशोऽपिनाभ्यासो ममजातः कदाचन ॥ वृथानीतंमयाज
न्मकथंचित्तुश्चमद्भुतं ॥ ३६ ॥ नप्राप्तंभगवत्पूजामहोत्स
वसुखंमया ॥ नकुनाशासनेकारादरिद्राज्ञानहरिता ॥ ३७ ॥
भतिभ्यानाभयंदत्तमार्तानसुखिनः कृताः ॥ उः खीत्यकेवलं

मातुर्गर्भोस्मि गर्भशल्पतां ॥ ३८ ॥ धर्मद्वन्द्ववियोगेन यौर्विके
 नममाधुना ॥ विपत्तिरीदृशी जाता को धर्मे द्वन्द्वमुत्सजेत् ॥ ३९ ॥
 कुशलानां च सर्वेषां द्वन्द्वमूलमुनिर्जगौ ॥ तस्यापि मूलं सततं
 विपाकफलभावना ॥ ४० ॥ दुःखानि दोर्मनस्यानि भयानि वि
 विधानि च ॥ अभितापविघाताश्च जायन्ते पापकारिणां ॥ ४१ ॥
 मनोरथशुभकृतां यत्र यत्रैव गच्छति ॥ तत्र तत्रैव तत्पुरुषः फ
 लार्थेणाभिपूज्यते ॥ ४२ ॥ पापकारिस्तु खेच्छातु यत्र यत्रै
 व गच्छति ॥ तत्र तत्रैव तत्पापैर्दुःखशस्त्रैर्विह्वल्यते ॥ ४३ ॥
 विप्रलसुगन्धिशीतलसरोरुहुगर्भगतामधुरजिनस्वराश
 नकृतोपचितश्रुतमः ॥ सुनिकरबोधिनाञ्जलिनिर्गतसद्व
 पुषः सुगतसुता भवन्ति सुगतस्य पुरः कुशलैः ॥ ४४ ॥ यम
 पुरुषाय नीतसकलच्छविरार्तरवोक्तवहतापविद्रुतक
 ताम्रनिषिक्ततनुः ॥ ज्वलदसिशक्तिघातशतशान्तिमंस
 दलः पतति सुतप्रलोहधरणीष्टशुभैर्बहुशः ॥ ४५ ॥ त
 स्मात्कार्यशुभच्छेद्यभावयित्वैवमादरात् ॥ वज्रध्वजस्य वि
 धिनामानन्तारम्भभावयेत् ॥ ४६ ॥ पूर्वैर्निरूप्य सामग्रीमा
 रभेन्नारभेत वा ॥ अनारम्भो वरनामनन्तारम्भनिवर्तनं ॥ ४७ ॥
 जन्मान्तरेऽपि सोभ्यासः पापादुःखं च वर्धते ॥ अन्यच्च कार्यका
 लं च हीनं तच्च न साधितं ॥ ४८ ॥ त्रिषु मानो विधानव्यकर्मा
 पक्षेऽशक्तिषु ॥ मयैवैकेन कर्तव्यमित्येषा कर्ममानीता

लेशस्वतंत्रो लोकोयं नक्षमः स्वार्थसाधने ॥ तस्मान्मयेषां कर्त
व्यं नादा नो हं यथा जनः ॥ ५० ॥ नीचं कर्म करोत्यन्यः कथं म
य्यपि तिष्ठति ॥ मानाच्चैन्न करोम्येतन्मानो नश्यतु मेवरं ॥ ५१ ॥
मत्तंडुलुभमासाञ्जकाकोपि गरुडायते ॥ आपदाबाधने ह्यापि
मनो मे यदि दुर्वलं ॥ ५२ ॥ विषादकृतनिश्चेष आयदः सुकः
राननु ॥ व्युत्थितश्चैव मानस्तु महतामपि दुर्जयः ॥ ५३ ॥ तस्मा
दृष्टेन चिन्तेन करोम्यायदमायदः ॥ त्रैलोक्यविजिगीषु त्वं ह्यस्य
मायज्जितस्य मे ॥ ५४ ॥ मया हि सर्वं जेतव्यं महं जेत्येन केन
चित् ॥ मयैष मानो वोरुव्याजिनसिंहसुतो ह्यहं ॥ ५५ ॥ ये स
न्वामानविजिता वराकास्तेन मानिनः ॥ मानी शत्रुवशं नैति
मानशत्रुवशाश्च ते ॥ ५६ ॥ मानेन दुर्गतिं नीता मानुष्येऽ
पि हंतोऽस्य वाः ॥ परपिराडाशिनो दासा मूर्खा दुर्दशनाः क्षशाः
॥ ५७ ॥ सर्वतः परिभृताश्च मानस्तब्धास्तपस्विनः ॥ तेपि चे
न्मानिनां न धेदीनास्तु वदकोदृशाः ॥ ५८ ॥ ते मानिनो विज
यिनश्च त एव भूरा ये मानशत्रुविजयाय वहन्निमानं ॥ ये तं
स्फुरन्मपि मानरिपुं निहत्सु कामं जने जयफलं प्रतिपा
दयन्ति ॥ ५९ ॥ संलेशपक्षमध्यस्थो भवेद्दृष्टः सहस्रशः
उर्यो धनः लेशगर्भैः सिंहो मृगगणैरिव ॥ ६० ॥ महत्त्वपि
हि क्षुद्रेषु नरसंचक्षुरी धाते ॥ एवं क्षुद्रमपि प्राप्य न लो
कावशगो भवेत् ॥ ६१ ॥ यदेवापद्यते कर्म तत्कर्म व्यस

नीभवेत्॥ तत्कर्मशौरोऽतः प्राप्ता कीडाफलसुरवेप्सुवत्॥
 ॥ ८२ ॥ सुखार्थं क्रियते कर्म तथापि स्यान्न वा सुखं॥ कर्मैव
 न सुखं यस्य निष्कर्मा स सुखी कथं॥ ८३ ॥ कामैर्न नृभिः सं-
 सारे श्रुतं धारामधूपमैः॥ पुराणमृतेः कथं नृभिर्विपाकमधुरैः
 शिवैः॥ ८४ ॥ तस्मात्कर्मवसानेपि निमज्जेन्न त्रकर्मणि॥ य-
 थामध्याह्नसंतप्र आदौ प्राप्नोति स राः करी॥ ८५ ॥ बलनाशा-
 न्न वन्धे न पुनः कर्तुं परित्यजेत्॥ सुसमाप्नोति च तन्मुञ्चेत् पुनरुत्त-
 रं नृक्षया॥ ८६ ॥ क्लेशप्रसारात् संरक्षेत् क्लेशांश्च प्रहरेद्दृष्टं॥
 खड्गपुद्गमिवापन्नः शिषितेनारिणा सह॥ ८७ ॥ तत्र खड्गं य-
 थाश्रयं गृहीयात् स भयसत्वरं॥ स्मृतिरखड्गं तथाश्रयं गृहीयात्
 नरकान् स्मरन्॥ ८८ ॥ विषं रुधिरमासाद्य प्रसर्पति यथा त-
 नौ॥ तथैव चिद्द्रमासाद्य दोषश्चिन्ने प्रसर्पति॥ ८९ ॥ तैलपात्र-
 धरो यद्वदसि रुसैरधिष्ठितः॥ सर्वलिने मरणात्तासात्तत्परः स्या-
 त् तथा ब्रवीती॥ ९० ॥ तस्मात्संगमे सर्वे यथोक्तिस्तिसत्वरं॥ नि-
 शालस्यागमेन ह त्प्रतिकुर्वान् सत्वरं॥ ९१ ॥ एकैकस्मिंश्च ले-
 सु सुपरितप्य विचिन्तयेत्॥ कथं करोमियेनेदं पुनर्मन भवेदि-
 ति॥ ९२ ॥ संसर्गं कर्म वा प्राप्नोति चेद्देतेन हेतुना॥ कथं ना-
 सास्ववस्था सुस्मृत्यभ्यासा भवेदिति॥ ९३ ॥ तद्युक्त्या तथा-
 त्मानं प्रमादकथां स्मरन्॥ कर्मागमाद्यथापूर्वं सज्जः सर्वत्र वर्त-
 ते॥ ९४ ॥ यथैव त्वत्कंवा योगमनागमने वशं॥ तथा साहवशं

यायादृष्टिश्चैव समुद्भूतिः ॥ ७५ ॥ इति प्रज्ञाकरमतिकृताः
 यां बोधिचर्यावतारपञ्जिकायां वीर्यपारमितापरिच्छेदः समा
 प्रः ॥ ॥ वर्धयित्वैव सुप्ताहं समाधौ स्थापयेन्नरः
 विशिन्नचिन्नसुनरः क्लेशदंष्ट्रानरे स्थितः ॥ १ ॥ कायचिन्न
 विवेकेन विक्षेपस्य न संभवः ॥ तस्मात्लोकं परित्यज्य वितर्कान्
 परिवर्जयेत् ॥ २ ॥ स्नेहान्नमज्यते लोकोत्ताभादिषु च न ह्यया
 तस्मादेन त्परित्यागे विद्वानेवं विभावयेत् ॥ ३ ॥ शमथेन वि
 पश्पनासुयुक्तः कुरुते क्लेशविनाशमित्यवेत्य ॥ शमथः प्रथमं
 गवेषणीयः स च लोके निरपेक्षया भिरत्या ॥ ४ ॥ कस्यानित्ये
 धनित्यस्य स्नेहो भवितुमर्हति ॥ येन जन्मसहस्राणि द्रष्टव्यानु
 न्द्रियः ॥ ५ ॥ अपश्यन्नरकं याति समाधौ न च निष्ठति ॥
 न च नृप्यति दृष्ट्वापि पूर्ववद्वाध्यते नृणां ॥ ६ ॥ न पश्यति यः
 धाभूतं संवेगादवहीयते ॥ दह्यते तेन शोकेन प्रियसंगमक्रा
 धया ॥ ७ ॥ तच्चिन्तया सुधायाति ह्रस्वमायुर्मुकुटः ॥ अ
 शाश्वतेन मित्रेणाधर्मो भ्रश्यति शाश्वतः ॥ ८ ॥ बालैः समाग
 चरितो नित्यं तं याति दुर्गतिं ॥ नेष्यते विषभागश्च किं प्राप्तं वा
 लसंगमात् ॥ ९ ॥ क्षणाद्भवन्ति सुहृदो भवन्ति रिपवः क्ष
 णात् ॥ तोषस्थाने प्रकुप्यन्ति उराराधाः पृथग्जनाः ॥ १० ॥ हि
 तसुक्ताः प्रकुप्यन्ति वारयन्ति च मां हितात् ॥ अधनश्रूयन्ते तेषां
 कपितायान्ति दुर्गतिं ॥ ११ ॥ ईर्ष्या क्लेशस्तस्माद्देहीनाम्ना

न सुतेर्मदः॥ अवरात्रिघश्चेतिकदावालादितंभवेत्॥ १२॥
आत्मोत्कर्षःपरावराःसंसाररतिसंकथा॥ इत्याद्यवश्यमशुभं
किंचिद्दालस्यवालतः॥ १३॥ एवंतस्यापितत्सङ्गानेनानर्धस
मागमः॥ एकाकीविहरिष्यामिसुखमल्लिष्टमानसः॥ १४॥ वा
लाहुरंपलायेतप्राप्तमाराधयेत्त्रियैः॥ न संस्तवानुवन्धेनकिंत्
सीनसाधुवत्॥ १५॥ धर्मात्रमात्रमादायभुङ्क्तेवत्सुमान्म
धु॥ अयं सर्वत्रविहरिष्याम्यसंस्तुतः॥ १६॥ लाभोचः
सत्कृतश्चाहमिच्छुनिवहवश्चमां॥ इतिमर्त्यस्यसंप्राप्तान्मरणा
ज्जायतेभयं॥ १७॥ निन्दन्मत्तामिनंसत्त्वमवधायजित्तामि
ने॥ प्रकृत्याडःखसंवासेःकथंतेर्जायतेरतिः॥ १८॥ नावधा
यजितरवोनचाराधाःप्रयत्नतः॥ कदातेःसुखसंवासेःसहवा
सोभवेन्मम॥ १९॥ भूत्यदेवकुलेस्थित्वावृक्षमूलेगुहासु
वा॥ कदा नपेक्षोयास्यामिपृच्छतोऽनवलोकयन्॥ २०॥
अममेष्ट्रदेशेषुविस्तीर्णेषुसुभावतः॥ स्वच्छन्दचार्यनिः
ल्योविहरिष्याम्यहंकदा॥ २१॥ मृत्यात्रमात्रविभवश्चौरासं
भोगचोदरः॥ निर्भयोविहरिष्यामिकदाकायमगोपयन्॥ २२॥
कायभूमिनिजांगत्वाकंकालैरपरैःसह॥ स्वकायंतुल्यिष्या
मिकदाज्ञाननधर्मिरां॥ २३॥ अयमेवहिकायोमेएवंयतिर्भ
विष्मति॥ भृगात्वाअपियज्ज्वा नोपसर्पेयुरनिकं॥ २४॥ अ
स्यैकस्यापिकायस्यसहजाअस्थिखण्डकाः॥ पृथक्पृथक्

मिष्यन्ति किमु नामः प्रियोजनः ॥ ३१ ॥ एक उ त्वय ते जनुर्भि
यते चैक एव हि ॥ नामस्य तद्यथा भागः किं प्रियेर्विघ्नकारकैः
॥ ३२ ॥ अधानं प्रतिपन्नस्य यथा वा सपरिश्रमः ॥ तथा भवा
ध्वगस्यापि जन्मा वा सपरिश्रमः ॥ ३४ ॥ चतुर्भिः सुरुषैर्यावत्
सननिर्धार्यते ततः ॥ आशोच्यमानो लोकेन तावदेव वनं व्र
जेत् ॥ ३५ ॥ असंस्तवाविरोधाभ्यामेक एव शरीरकः ॥ पूर्व
मेव मृतो लोके म्रियमाणो न शोचति ॥ ३६ ॥ न चान्निदं च
राः केचिच्छेद्यन्तः कुर्वन्ते व्यथा ॥ बुद्धाश्च न स्मृतिं चास्य विक्षि
पन्ति न केचन ॥ ३७ ॥ तस्मादेका किं तारम्या निराया सा शिः
बोदया ॥ सर्वविक्षेपशमना सेवितव्या मया सदा ॥ ३८ ॥
सर्वा न्यचिन्तानिर्मुक्तः स्वचिन्तैकाग्रमानसः ॥ समाधानाय
न्ति न स्य प्रयतिव्येदमाय च ॥ ३९ ॥ कामात्यनर्थजनका इ
ह लोके परत्र च ॥ इह वधवधच्छेदैर्नरकादौ परत्र च ॥ ४० ॥
निश्चलादपि ते त्रासः कं कालादेव मीक्षितान् ॥ वेताडे नैव के
नापि चाल्यमाना इयं न किं ॥ ४१ ॥ एकस्मादशनादेष्वाला
लामेध्यं च जायते ॥ तत्रामेध्यमनिष्टं ते लालापानं कथं प्रियं
॥ ४२ ॥ नृलगभैर्मृडस्यर्शैरमनेनोपधानकैः ॥ उर्गश्च न
स्त्रवन्तीति कामिनोऽमेध्यमोहिताः ॥ ४३ ॥ यत्र च नृप्ययं
रागस्तदच्छुकिमप्रियं ॥ न चेत्प्रयोजनं तेन कस्माच्छुनं वि
मृश्यते ॥ ४४ ॥ यदि तेनाशुचौरागः कस्मादालिङ्गसेऽपरं ॥

मांसकर्मसंलिप्तस्त्रायवहास्थियञ्जरं ॥ ५२ ॥ स्वमेव बहुमे
 ध्यं ते ते नैव धृतिमाचर ॥ अमेध्यमस्त्रामयरां गूथद्यस्मरविस्म
 र ॥ ५३ ॥ मांसप्रियोऽहमस्येति ब्रह्मस्य सुचवां ह्यसि ॥ अचेतन
 स्वभावेन मांसत्वं कथमिच्छसि ॥ ५४ ॥ यदिच्छसि न तच्चिन्त
 द्रष्टुं स्रष्टुं च शक्नोते ॥ यच्च शक्नोत तदेति किं तदा लिङ्गसेसुधा
 ॥ ५५ ॥ नामेध्यमयमन्यस्य कायं वेत्सीत्यनङ्गुतं ॥ स्वामेध्यम
 यमेव त्वं तं नावेधीति विस्मयः ॥ ५६ ॥ विद्यनार्काश्रुविकचं सु
 ज्ञानरुरायङ्गुजं ॥ अमेध्यशौरादिनस्य कारनिर्गूथपञ्जरे ॥
 ॥ ५७ ॥ मृदाद्यमेध्यलिप्ताद्यदि न स्रष्टुमिच्छसि ॥ यतस्तन्नि
 र्गतं कायान्नं स्रष्टुं कथमिच्छसि ॥ ५८ ॥ यदि तेनाश्रुचौराः
 गः कस्मादालिङ्गसे परं ॥ अमेध्यक्षेत्रसंभूतं तद्दीजं तेन वर्द्धि
 तं ॥ ५९ ॥ अमेध्यभवमल्पत्वान्नवाभ्युस्यश्रुचिं कसि ॥ ब
 ह्वमेध्यमयं कायममेध्यजमपीच्छसि ॥ ६० ॥ न केवलम
 मेध्यत्वमात्मीयं न जगुष्मसि ॥ अमेध्यभारानयरात्पुरु
 द्यस्मरवाभ्युसि ॥ ६१ ॥ कर्पूरादिषु हृद्येषु शात्यनव्यञ्ज
 नेषु वा ॥ सुखक्षिप्रविस्मृद्येषु भूमिरप्यश्रुचिमता ॥ ६२ ॥
 यदि प्रत्यक्षमप्येतदमेध्यं नाधिसुच्यसे ॥ श्मशाने पतितान्
 धोरान्कायान्यश्वापरानपि ॥ ६३ ॥ चर्मण्युत्पादितेयस्मा
 दयमुत्पद्यते महत् ॥ कथं ज्ञात्वापि तत्रैव पुनरुत्पद्यते र
 तिः ॥ ६४ ॥ कायेत्यस्मात्पसौ गन्धश्चन्दनादेवनान्यतः ॥ अ

नदीयेनगन्धेनकस्मादन्यत्ररज्यते॥ ८५ ॥यदिस्वभावदोर्ग
न्धाद्रागोनात्रशिवंननु॥किमनर्थरुचिलोकसंगन्धेनानुलि
प्यति॥ ८६ ॥कायस्यात्रकिमायातंसुगन्धियदिचन्दनं॥
अन्यदीयेनगन्धेनकस्मादन्यत्ररज्यते॥ ८७ ॥यदिक्देशन
वेदीर्घेर्दनेःसमलपारुदुरैः॥मलयंकधरोनयःकायःप्रवृ
त्तिभीषणाः॥ ८८ ॥सकिं संस्क्रियतेयत्नादात्मधानामश
स्त्रवत्॥आत्मव्यामोहनोयुक्तैरुन्नतैराकुलामही॥ ८९ ॥
कंकालान्कतिचिदृद्धाश्मशानेकिलतेघृणा॥ग्रामश्मशाने
रमसेचलत्कंकालसंकुले॥ ९० ॥एवंचामेधमप्येतद्दिना
मूल्यंनलभ्यते॥तदर्धमर्जनायासानरुकादिषुचव्यथा॥ ९१ ॥
शिशोर्नार्जनसामर्थ्येकेनासौयौवनेसुखी॥यात्यर्जनेनताह
रणंरुद्धःकामैःकरोतिकिं॥ ९२ ॥केचिद्दिनान्नव्यापारैःपरि
श्रान्ताःकुक्कामिनः॥गृहमागत्यसायारुशेरतेस्मृताश्च
॥ ९३ ॥दराडयात्राभिरपरेप्रवासक्लेशकुशिताः॥वत्सरै
रपिनैक्षनेषुत्रदारांसदर्थिनः॥ ९४ ॥यदर्धमिवविक्रीत
आत्माकामविमोहितैः॥तत्रप्राप्तंमुधैवायुर्नान्तुपरकर्म
णा॥ ९५ ॥विक्रीतस्वात्मभावानांसदाप्रेषणकारिणां॥प्र
त्यनेस्त्रियोऽन्येषामद्वीविट्पादिषु॥ ९६ ॥ररांजीवि
तसंदेहंविशन्तिकिलजीवितं॥मानार्थदासनांयान्निमूयाः
कामविडम्बिताः॥ ९७ ॥दिद्यनेकामिनःकेचिदन्येभूत

समर्पिताः॥ दृश्यन्ते दृश्यमानाश्च हृन्ममानाश्च शक्तिभिः॥ ७
८ ॥ अर्जनरक्षरानाशविषादैरर्थमनर्थमनन्तमवै हि॥
यत्र तया धनसक्तमतीनां नावसरो भवदुःखविसृक्तेः॥ ७
९ ॥ एवमादीनवो भूयानत्या स्वादलु कामिनां॥ शकटं बहः
तोयद्वत्पशोर्घासलवग्रहः॥ ८० ॥ तस्या स्वादलवस्मार्थे य
पशोरप्युल्लभः॥ रुता देवहतेनेयं क्षरा संप्रसुल्लभा ॥
॥ ८१ ॥ अवशंगलुरल्पस्मनरकादिप्रपातिनः॥ कायस्याः
र्धे कृतो योयं सर्वकालं परिश्रमः॥ ८२ ॥ ततः कोटिशतेना
पिश्रमभागेन बुद्धता॥ चर्याऽऽस्वान्नहृदुःखं सा च बोधिर्नरः
कामिनां॥ ८३ ॥ न शस्त्रं न विधं नग्निर्न प्रपातो न वैरिणः॥
कामानासुपमायान्तिनरकादिव्यथा स्मृतेः॥ ८४ ॥ एवमु
द्विज्यकामेभ्यो विवेके जनयेद्व्रतिं॥ कलहाया सभूत्या सुशा
ना सुवनभूमिषु॥ ८५ ॥ धनैः शशाङ्ककरचन्दनशीतले
षु रम्येषु हर्म्येषु लेषु शिलातलेषु॥ निःशब्दसौम्यवनमा
रुतवीज्यमानैः चक्रम्यते परहिताय विचिन्त्यते च॥ ८६ ॥
विहृत्य यत्र क्वचिदिष्टकालं भूत्या लयेव क्षतलेषु रासु॥
परिग्रह रक्षारवेदमुक्तः चरत्यपेक्षा विरतो यथेष्टं॥ ८७ ॥
स्वच्छन्दचार्यनिलयः प्रतिबद्धो न कस्यचित्॥ यत्संनोषसुखं
भुंक्ते तदिन्द्रस्यापि उल्लभं॥ ८८ ॥ एवमादिभिराकारैर्विवे
कगुणा भावनान्॥ उपशान्तवितर्कः सन् बोधिविचिन्तु भा

वयेत् ॥ ८५ ॥ परात्मसमतामादौ भावयेदेवमादरात् ॥ सम
 उःखसुखाः सर्वे पालनीयामयात्मवत् ॥ ८६ ॥ हस्तादिभेदेन
 बहुप्रकारः कायो यथैकः परिपालनीयः ॥ तथा जगद्भिन्नम
 भिन्न उःखसुखात्मकं सर्वमिदं तथैव ॥ ८७ ॥ यद्यप्यनेषु
 देहेषु मूढः खं न प्रबाधते ॥ तथा पितृदुःखमेव समात्मस्ते ह उः
 सहं ॥ ८८ ॥ तथा यद्यप्यसंवेद्यमन्यदुःखं मयात्मना ॥ तथा
 पितृस्य तदुःखमात्मस्ते हेन उः सहं ॥ ८९ ॥ मयान्यदुःखं ह न
 तदुःखत्वादात्म उः खवत् ॥ अनुग्राह्यामयान्येपि सत्त्वादात्म
 सत्त्ववत् ॥ ९० ॥ यदा मम परेषां च तत्त्वमेव सुखं प्रियं ॥ त
 दात्मनः को विशेषो येनात्रैव सुखो यमः ॥ ९१ ॥ यदा मम
 परेषां च भयं तदुःखं च न प्रियं ॥ तदात्मनः को विशेषो यत्तं र
 क्षामि नेतरं ॥ ९२ ॥ तदुःखेन न मे बाधेत्पतो यदि न रक्ष्य
 ते ॥ नागामिका यदुःखान्मेवाधातत्केन रक्ष्यते ॥ ९३ ॥ अह
 मेव तदापीति मिथ्येयं परिकल्पना ॥ अन्य एव मृतो यस्माद
 न्य एव प्रजायते ॥ ९४ ॥ यदि यस्यैव यदुःखं रक्ष्यं तस्यैव त
 त्तत् ॥ पाददुःखं न हस्तस्य कस्याननेन रक्ष्यते ॥ ९५ ॥ अ
 युक्तमपि चेदेतदहं कारात्मवर्तते ॥ यदयुक्तं निवर्त्य तत्त्व
 मन्यच्च यथावत् ॥ ९६ ॥ संतानः समुदायश्च यंक्ति सेना
 दिवन्मृषा ॥ यस्य उःखं सनात्पस्मात्कस्य तत्त्वं भविष्यति ॥
 ॥ ९७ ॥ अस्वामिकानि दुःखानि सर्वा रोपे वा विशेषतः ॥ उः

खत्वा देव वार्याणि नियमस्तत्र किंकृतः ॥ ९०२ ॥ उः खं कस्मा
 त्रिवार्यं चेत्सर्वेषामविवादतः ॥ वार्यं चेत्सर्वमप्येवं न चेदात्म
 निसर्ववत् ॥ ९०३ ॥ रूपयावकुडः खं चेत्कस्मात्पुनरेव लान्
 जगदुःखं निरूप्येदं रूपा उः खं कथं वक्तुम् ॥ ९०४ ॥ बहूनामेक उः
 खेन यदि उः खं विगच्छति ॥ उत्पद्यमेव तदुःखं सद्येन परात्म
 नोः ॥ ९०५ ॥ अतः सुषुम्न चन्द्रेण जानतापि न पापदं ॥ आ
 त्म उः खं न निरुतं बहूनां उः खिनां व्ययात् ॥ ९०६ ॥ एवं मा वि
 तसंतानाः पर उः खं समप्रियाः ॥ अवीचिमवगारुने हं साः प
 मवनं यथा ॥ ९०७ ॥ मुच्यमानेषु सत्त्वेषु येने प्राप्ते साग
 राः ॥ तैरेव ननु पर्याप्तं मोक्षेणारसिकेन किं ॥ ९०८ ॥ इति
 प्रज्ञाकरमतिकृतायां बोधिचर्यावतारपञ्जिकायां ध्यानपा
 रमिता अष्टमः परिच्छेदः ॥ ॥ ॥ ॥

इमं परिकरं सर्वं प्रज्ञार्थं हि सुनिर्जगो ॥ तस्मात्पुनरुदयेत्प्र
 ज्ञा उः खं निवृत्तिकांक्षया ॥ १ ॥ संवृत्तिः परमार्थश्च सत्य
 द्यमिदं मतं ॥ बुद्धेरगोचरस्तत्त्वबुद्धिः संवृत्तिरुच्यते ॥ २ ॥
 तत्र लोको द्विधा दृष्टो योगी प्राकृतकस्तथा ॥ तत्र प्राकृतको
 लोको योगिलोकेन बाध्यते ॥ ३ ॥ बाध्यनेधीविशेषेण यो
 गिनोऽप्युत्तरोत्तरैः ॥ दृष्टानेनोभयेष्टेन कायार्थमविचारतः
 ॥ ४ ॥ लोकेन भावादृश्यने कल्पने चापि तत्त्वतः ॥ ननु
 मायावदित्यत्र विवादे योगिलोकयोः ॥ ५ ॥ प्रत्यक्षम

मिरूपादि प्रसिद्धानप्रमारातः॥ अश्रुत्यादिषुश्रुत्यादि प्रसिद्धि
रिवसामृषा॥ ८ ॥ लोकावतारणार्थं च भावानाथेन देहिः
ताः॥ तत्त्वतः क्षणिकानैते संवृत्या चेदिरुध्यते॥ ७ ॥ न दोषो
योगिसंवृत्या लोकात्तेतत्त्वदर्शिनः॥ अन्यथा लोकवाधा स्याद
श्रुचिस्त्रीनिरूपरो॥ ८ ॥ मायोपमाज्जिनात्पुण्यं सद्भावेपि
कथं यथा॥ यदि मायोयमः सत्त्वः किंपुनर्जायते मृतः॥ ९ ॥
यावत्प्रत्ययसामग्री तावन्मायापिवर्तते॥ दीर्घसंतानमात्रेण
कथं सन्नेति सत्यतः॥ १० ॥ मायापुरुषघातादौ चित्ताभावा
न्नपापकं॥ चित्तमायासमेते लुपापपुण्यसमुद्भवः॥ ११ ॥
मन्त्रादीनामसामर्थ्यान्नमायाचित्तसंभवः॥ सापिनानाविधा
मायानानाप्रत्ययसंभवा॥ १२ ॥ नैकस्य सर्वसामर्थ्यं प्र
त्ययस्यास्ति कुत्रचित्॥ निवृत्तः परमार्थेन संवृत्या यदि संस
रेत्॥ १३ ॥ बुद्धोऽपि संसरे देवं ततः किं बोधिवर्यया॥ प्र
त्ययानामनुचैर्देमायापुच्छियते न हि॥ १४ ॥ प्रत्ययानां
नुविच्छेदात्संवृत्यापिन संभवः॥ यदानभ्रान्तिरप्यस्ति माया
केनोपलभ्यते॥ १५ ॥ यदा मायैव तेनास्ति तदा किमुपल
भ्यते॥ चित्तस्यैव स आकाशे यद्यप्यन्योस्ति तत्त्वतः॥ १६ ॥
चित्तमेव यदा माया तदा किं केन दृश्यते॥ उक्तंच लोकाभावेन
चित्तंचित्तं न दृश्यते॥ १७ ॥ न च्छिन्नं नित्यथात्मानमसिद्धाराः
तथा मनः॥ आत्मभावं यथादीपः संप्रकाशयतीति चेत्॥ १८ ॥

नैव प्रकाशने दीपो यस्मान्न तन्मसावृतः॥ न हि स्पर्शक व नीलं नी
 लत्वेऽन्यमपेक्षते॥ १९॥ तथा किंचित्स्वरापेक्ष मनपेक्षं च दृश्य
 ते॥ अनीलत्वेन तन्नीलं कुर्यादात्मानमात्मना॥ २०॥ दीपः प्रका
 शत इति ज्ञात्वा ज्ञानेन कथ्यते॥ बुद्धिः प्रकाशत इति ज्ञात्वेदं केन
 कथ्यते॥ २१॥ प्रकाशावा प्रकाशावा यदा दृष्टान केन चित्॥
 वन्धादुहितु लोलेव कथ्यमानापि सा मुधा॥ २२॥ यदि नास्ति
 स्वसंविन्निर्विज्ञानं स्मर्यते कथं॥ अन्यानुभूते संवन्धात्स्थिति राखु
 विषयथा॥ २३॥ प्रत्ययान्नरस्युक्तस्य दर्शनात्त्वं प्रकाशने॥ सि
 द्धान्तविधेर्दृष्टाद्येनैवाञ्जनं भवेत्॥ २४॥ यथा दृष्टं भुजं
 ज्ञाते नैव ह प्रतिविध्यते॥ सत्यतः कल्पनाच्च त्रुःखं हेतुर्निवार्य
 ते॥ २५॥ चिन्तादन्त्यानुमाया चेन्नाप्यनयेति कल्प्यते॥ वस्तु चे
 त्साकथं नान्मा नन्या चेन्नास्ति वस्तुतः॥ २६॥ असत्यपियथा मा
 या दृष्टा द्रष्टुत भामनः॥ वस्तु श्रयश्चैत्संसारः सोऽन्यथा काश
 वद्भवेत्॥ २७॥ वस्तु श्रयेणाभावस्य क्रियावत्त्वं कथं भवेत्॥
 असत्सहायमेकं हि चिन्तमाययते तव॥ २८॥ यास्तु मुक्तं यदा
 चिन्तं तदा सर्वं तथागताः॥ २९॥ एवं च को गुणो लब्धश्चिन्तमा
 त्रेऽपि कल्पिते॥ मायोपमत्वे पि ज्ञाने कथं लेशो निवर्तते॥ ३०॥
 यदा मायास्त्रियां रागस्तत्कर्तुं शयि जायते॥ अप्रहाराहितत्वं
 तर्जय संलेशवासना॥ न दृष्टिकालेन स्यात्तु उर्वलाभू न्यवा
 सना॥ ३१॥ भूत्वा वासनाधाना दीयते भाववासना॥ किं

चिन्तासीतिचाभ्यासात्सापिपश्चात्प्रहीयते॥ ३३ ॥ यदनतम्भ
तेभावोयोनासीतिप्रकल्पते॥ तदनिराश्रयोऽभावः कथंतिष्ठे
मतेः पुरः॥ ३४ ॥ यदानभावोनाभावोमतेः संतिष्ठतेपुरः॥
तदन्यगत्यभावेननिरातम्वप्रशाम्यति॥ ३५ ॥ चिन्तामणिः क
त्यनर्यं भेद्यपरिपूरणः॥ विनेयप्रणिधानाभ्यांजिनविम्बं तथे
क्ष्यते॥ ३६ ॥ यथागारुडिकः स्रग्भंसाधयित्वाविनश्यति॥ सत
स्मिंश्चिरनष्टेपिबिषादीनुपशामयेत्॥ ३७ ॥ बोधिचर्यालुरूप्ये
राजिनस्तम्भोऽपिसाधितः॥ करोतिसर्वकार्यणिबोधिसत्त्वेऽपि
निवृत्ते॥ ३८ ॥ अचिन्तकेक्षुतापूजाकथंफलवतीभवेत्॥ सत्ये
वपश्यतेयस्मान्निष्ठतोनिवृत्तस्यच॥ ३९ ॥ आगमाच्चफलं त
त्रसंवृत्यातत्त्वतोपिवा॥ सत्यबुद्धेक्षुतापूजासफुलेतिकथं यथा
॥ ४० ॥ सत्यदर्शनतोसुक्तिः शून्यतादर्शनेनकिं॥ नविनानेनमा
र्गणाबोधिरित्यागमोयतः॥ ४१ ॥ नन्वसिद्धं महायानं कथं सिद्ध
स्त्वदागमः॥ यस्मादुभयसिद्धौ सौ नसिद्धौ सौ तवादिनः॥ ४२ ॥
यत्प्रत्ययाचनत्रास्थामहायानेपितं कुरु॥ अन्योभयेष्टसत्यत्वे
वेदादेरपिसत्यता॥ ४३ ॥ सविवादं महायानमितिचेदागमं त्य
ज॥ तीर्थिकैः सविवादत्वात्तैः परैश्चागमान्नरं॥ ४४ ॥ शासनं
भिक्षुतामूलं भिक्षुनैवचतुःस्थिता॥ सावलम्बनचिन्तानानिः
वीरामपि दुःस्थितं॥ ४५ ॥ क्लेशप्रहारात्सुक्तिश्चेन्नदनन्त
रमस्तुसा॥ दृष्टं चनेष्टसामर्थ्यं निःक्लेशस्यापि कर्मणाः॥ ४६

नृणां तावदुपादानं नास्ति चेत्संप्रधार्यते ॥ किमस्ति वापि नृभेषां
 नास्ति संभारवत्तनी ॥ ४७ ॥ वेदनाप्रत्यया नृणां वेदनेषां च वि
 श्रुते ॥ सा तन्मनेन चिन्तेन स्थानव्ययत्रतत्रवा ॥ ४८ ॥ विनाश्रुत्य
 तया चिन्तं वदन्त्यश्रुतेषु नः ॥ यथा संज्ञिसमायतौ भावयेत्ते न
 श्रुततां ॥ ४९ ॥ सन्नित्रासान्त्वनिसुंक्त्या संसारे सिध्यति स्थितिः
 मोहेन दुःखिनामर्षे श्रुत्य ताया इदं फलं ॥ ५० ॥ तदेवं श्रुत्य ता
 पक्षे रूषां नोपपद्यते ॥ तस्मान्निर्विचिकित्सेन भावनी येव श्रुत्य
 ता ॥ ५१ ॥ लेशशेषावृत्तितमः प्रतिपक्षो हि श्रुत्य ता ॥ शीघ्रं स
 र्वज्ञताकामो न भावयति तां कथं ॥ ५२ ॥ यदुःखजननं वसुत्रा
 सस्तस्मात्प्रजायतां ॥ श्रुत्य ता दुःखशमनी ततः किं जायते भयं ॥
 ५३ ॥ यतस्ततो वा सुभयं यद्यहं नाम किंचन ॥ अहमेव न किंचि
 चेद्वयं कस्य भविष्यति ॥ ५४ ॥ दन्तकेशनखानाहं नास्थिनाप्यः
 स्मिशोशितं ॥ न शिंघानं न च श्लेष्मान् पूयं तसिकापि वा ॥ ५५ ॥
 नाहं वसान च स्वेदो न मे दोऽन्त्राणि नाप्यहं ॥ न चाहं मूत्रनिर्गुणो गृ
 भमूत्रमहं न च ॥ ५६ ॥ नाहं मांसं न च स्नायु नोष्ठा वायुरहं न च
 न च छिद्राण्यहं नापि षड्विज्ञानानि सर्वथा ॥ ५७ ॥ शब्दज्ञानं य
 दितदा शब्दो गृह्येत सर्वदा ॥ ज्ञेयं विना लुकिं वेत्तियेन ज्ञानं निरु
 च्यते ॥ ५८ ॥ अज्ञानानं यदि ज्ञानं काष्ठं ज्ञानं प्रसज्यते ॥ तेना
 संनिहितं ज्ञेयं ज्ञानं नास्तीति निश्चयः ॥ ५९ ॥ तदेव रूपं जानाति
 तदा किं न शृणोत्यपि ॥ शब्दस्यासंनिधानाच्चेत्ततस्तज्ज्ञानमप्यः

सत् ॥ ८३ ॥ शब्दग्रहणारूपं यत्तद्रूपग्रहणं कथं ॥ एकपिनाच
पुत्रश्चकल्प्यते न तु तत्पुत्रः ॥ ८४ ॥ सत्त्वं रजस्तमो वापि न पुत्रो न
पितायतः ॥ शब्दग्रहणायुक्तसु स्वभावस्तस्य नेक्ष्यते ॥ ८५ ॥ न
देवान्पे न रूपेण न दृवत्सोऽप्यशाश्वतः ॥ चेतना चेतने चैकं न यो र्ये
नास्ति नासमा ॥ विशेषश्च यदमिथा कः सादृश्याभ्रयस्तदा ॥ ८६ ॥
स एवान्मस्वभावश्चेदपूर्वे संतदेकता ॥ ८७ ॥ अन्यद्रूपमसत्पंचे
न्निजं तद्रूपमुच्यतां ॥ ज्ञानता चेतनः सर्वं पुं सामैकं प्रसज्यते ॥ ८
७ ॥ अचेतनश्च नैवाहमा चेतन्या न्यदादिवत् ॥ अथ ज्ञश्चेतना यो
गादज्ञो नष्टः प्रसज्यते ॥ ८८ ॥ अथाविद्वत्त एवात्मा चेतन्ये ना
स्य किंकृतं ॥ अज्ञस्य निश्क्रियस्यैव माकाशस्यात्मतामता ॥ ७० ॥
न कर्मफलसंबन्धो युक्तश्चेदात्मना विना ॥ कर्म कृत्वा विनष्टे हि फ
लं कस्य भविष्यति ॥ ७१ ॥ द्वयोरप्यावयोः सिद्धे भिन्ना धारे क्रिया
फले ॥ निर्व्यापारश्च तत्रात्मन्यत्र बाधो वृथाननु ॥ ७२ ॥ हेतुमान्
फलयोगाति दृश्यते नैष संभवः ॥ संतानस्यैक्यमाश्रित्य कर्ता भो
क्तेति देशितं ॥ ७३ ॥ अतीतानागतं चित्तं नाहं तद्धिन विद्यते ॥
अथोत्पन्नमहं चित्तं नष्टेऽस्मिन्नात्महंपुनः ॥ ७४ ॥ यथैव कद
ली सप्तम्भो न कश्चिद्भागशः कृतः ॥ तथाहमप्यसद्भूतो नृग्यमाशो
विचारतः ॥ ७५ ॥ यदि सत्त्वा न विद्येत कस्योपरि कृपेति चेत् ॥ का
र्यार्थमभ्युपेतेन यो मोहो न प्रकल्पितः ॥ ७६ ॥ कार्यं कस्य न चे
त्सत्त्वसत्यमीहानुमोहनः ॥ उः खसुपशमार्थं तु कार्यमोहो न वा

र्यते ॥ ७ ॥ उः स्वहेतुरहंकार आत्ममोहात्तु वर्धते ॥ नतोऽपि न नि
 वर्त्य श्वेदं नैरात्मभावना ॥ ७८ ॥ कायो न पादो न जंघा नोरु
 कायः कटिर्न च ॥ नोदरं नाप्ययं पृष्ठं नोरो वाहनचापिसः ॥ ७९ ॥
 नरसो नाप्ययं पाश्वौ न कक्षौ नां सलक्षणाः ॥ न ग्रीवानशिरः का
 यः कायोत्र कतरः पुनः ॥ ८० ॥ यदि सर्वेषु कायोयमेकदेशे न
 वर्तते ॥ अंशा अंशेषु वर्तते स च कुत्र स्वयं स्थितः ॥ ८१ ॥ सर्वा
 त्मना चेत्सर्वत्र स्थितः कायः करादिषु ॥ कायास्तावन एव सूर्याव
 न सौकरादयः ॥ ८२ ॥ नैवान्न न वहिः कायः कथं कायः करादि
 षु ॥ करादिभ्यः पृथक् नास्ति कथं तु खलु विद्यते ॥ ८३ ॥ तच्चास्ति
 कायो मोहात्तु कायवृद्धिः करादिषु ॥ संनिवेशविशेषेण स्थानौ
 पुरुषवृद्धिवत् ॥ ८४ ॥ यावत्प्रत्ययसामग्री तावत्कायः पुमा
 निव ॥ एवं करादौ सायाव तावत्कायोत्र दृश्यते ॥ ८५ ॥ एवमंगु
 लिषु अत्रात्पादोऽपि कतरो भवेत् ॥ सोऽपि पूर्वसमूहत्वात् सर्वा
 पिस्त्वांशभेदतः ॥ ८६ ॥ अंशा अप्यणुभेदेन साप्यणुर्द्विभा
 गतः ॥ द्विभिभागो निरंशत्वादाकाशं तेन नास्मरणः ॥ ८७ ॥ एवं
 स्वप्नोपमेरूपे कोरज्येन विचारकः ॥ कायश्चैवं यदनास्ति तदा
 कास्त्री पुमांश्चकः ॥ ८८ ॥ यद्यस्ति उः खं न चैनं प्रहृष्टा किं न वा
 धते ॥ शोकाद्यातीयमृष्टादि सुखं चेत्किं नरोचते ॥ ८९ ॥ बलीय
 साभिभूतत्वाद्यदि तन्नातु भूयते ॥ वेदनात्वं कथं तस्य यस्य नातु
 भवात्मता ॥ ९० ॥ अस्ति सूक्ष्मतया उः खं स्पौ त्यंतस्य हतं न तु

नृष्टिमात्राऽपराचेत्याजस्मात्ताप्यस्यसूक्ष्मता॥ ४१ ॥ विरुद्धप्र
 त्ययोत्पन्नौ दुःखस्यानुदयो यदि॥ कल्पनाभिनिवेशो हि वेदनेत्या
 गतं ननु॥ ४२ ॥ अतएव विचारायं प्रतिपक्षोऽस्य भाव्यते॥ वि
 कल्पक्षेत्रसंभूतध्यानाहाराहियोगिनः॥ ४३ ॥ सान्तराविन्द्रिया
 र्थो वेत्तंसर्गः कुत एतयोः॥ निरन्तरत्वेऽप्येकत्वं कस्य केनास्तु संग
 तिः॥ ४४ ॥ नाशो रशो प्रवेशोऽस्ति निराकाशः समश्वासः॥ अत्र
 वेशे न मिश्रत्वममिश्रत्वेन संगतिः॥ ४५ ॥ निरंशस्य च संसर्गः
 कथं नामोपपद्यते॥ संसर्गे च निरंशत्वं यदि दृष्टं निदर्शय॥ ४६
 विज्ञानस्वत्वमूर्तस्य संसर्गे नैव युज्यते॥ समूहस्याप्यवस्तुत्वा
 यथा पूर्वं विचारितं॥ ४७ ॥ तदेवं स्पर्शनाभावे वेदना संभव
 कुतः॥ किमर्थमयमायासः बाधा कस्य कुतो भवेत्॥ ४८ ॥ य
 दानवेदकः कश्चिद्देदनाचनविद्यते॥ तदा वस्थामिमां दृष्ट्वा
 तद्विद्विं न विदीर्यसे॥ ४९ ॥ दृश्यते स्पृश्यते चापि स्वप्नमायो
 पमात्मना॥ चित्तेन सह जातत्वाद्देदनात्तेन नैक्ष्यते॥ ५०० ॥
 पूर्वपश्चाच्च जातेन स्मर्यते नानुभूयते॥ स्वात्मानं नानुभवति
 न चान्येनानुभूयते॥ ५०१ ॥ न चास्ति वेदकः कश्चिद्देदनात्तेन
 तत्त्वतः॥ निरात्मके कलापे स्मिन् कएव बाध्यते नया॥ ५०२ ॥
 नेन्द्रियेषु न रूपादौ नान्तराले मनःस्थितं॥ नाप्यनर्तवहिभिन्न
 मन्यत्रापि न लभ्यते॥ ५०३ ॥ यत्र कायेन चान्यत्र न मिश्रं न य
 थक्कचित्॥ तत्र किंचिदतः सत्त्वाः प्रकृत्या परिनिर्वृताः॥ ५०४

ज्ञेयान्पूर्वं यदि ज्ञानं किमालम्बास्य संभवः ॥ ज्ञेयेन स्तह चेज्ज्ञानं
 किमालम्बास्य संभवः ॥ १०५ ॥ अथ ज्ञेयाद्भवेत्यश्नात्तदा ज्ञानं
 कुतो भवेत् ॥ एवं च सर्वधर्माणां मुक्त्यभिर्ना वसीयते ॥ १०६ ॥ अ
 येवं संवृतिर्नास्ति ततः सत्पद्वयं कृतः ॥ अथ साप्यन्यसंवृत्या स्मा
 त्सत्त्वो निर्वृतः कृतः ॥ १०७ ॥ परचिन्नविकल्पो सोऽस्त्वसंवृत्या तु
 नास्ति सः ॥ स यश्चान्विद्यतः सोऽस्मिन्नेवास्त्वसंवृत्यः ॥ १०८ ॥
 कल्पनाकल्पितं चेति ह यमन्योन्यनिश्चितं ॥ यथा प्रसिद्धमाः
 श्रित्य विचारः सर्व उच्यते ॥ १०९ ॥ विचारितेन तु यदा विचारे
 ण विचार्यते ॥ तदा न वस्थास्मिन्निवि विचारस्य विचारणात् ॥ १
 १० ॥ विचारिते विचार्ये तु विचारस्यास्ति नाश्रयः ॥ निराश्रयत्वा
 न्नोदेति तच्च निर्वारा उच्यते ॥ १११ ॥ यस्य त्वेन द्वयं सत्त्वं स एवा
 त्यक्तः स्थितः ॥ यदि ज्ञानवशादर्थो ज्ञानास्तित्वे तु का गतिः ॥ ११
 २ ॥ अथान्योन्यवशात्सत्त्वमभावः स्याद्वयोरपि ॥ अथ ज्ञेयव
 शाज्ज्ञानं ज्ञेयास्तित्वे तु का गतिः ॥ ११३ ॥ पिता चेन्न विना पुत्रा
 कृतः पुत्रस्य संभवः ॥ पुत्राभावे पिता नास्ति तथा सत्त्वं तयोर्द्व
 योः ॥ ११४ ॥ अंकुरो जायते बीजा दीजते नैव सूच्यते ॥ ज्ञेयात्
 ज्ञानेन जातेन तत्सत्ता किं न गम्यते ॥ ११५ ॥ अंकुरादन्यतो ज्ञा
 ना दीजमस्तीति गम्यते ॥ ज्ञानास्तित्वं कुतो ज्ञातं ज्ञेयं यत्तेन ग
 म्यते ॥ ११६ ॥ लोकः प्रत्यक्षतस्मात्सर्वं हेतुमुदीक्षते ॥ पद्म
 नालादिभेदो हि हेतुभेदेन जायते ॥ ११७ ॥ किं कृतो हेतुभेद

श्वेत्पूर्वहेतुप्रभेदतः॥ कस्माच्चैत्फलदेहेतुः पूर्वहेतुप्रभावतः॥
 ॥ ११८ ॥ ईश्वरो जगतो हेतुर्वदकस्मावदीश्वरः॥ भूतानि चैव
 त्वेवं नाममात्रेपि किंश्रमः॥ ११९ ॥ अपित्वने के नित्याश्च निश्चे
 दानच देवताः॥ लंघ्याश्चाश्रयश्चैव क्षमादयानसईश्वरः॥ १२० ॥
 नाकाशमीशोऽचेष्टत्वात्तात्मा पूर्वनिषेधतः॥ अचिन्त्यस्य च क
 र्तृत्वमप्यचिन्त्यं किमुच्यते॥ १२१ ॥ तेन किं स्रष्टुमिष्टं च आत्मा
 चेन्न न्वसौ ध्रुवः॥ क्षमादिस्वभाव ईशश्च ज्ञानं ज्ञेयादनादि च॥
 ॥ १२२ ॥ कर्मणाः सुखदुःखे च बद किं तेन निर्मितं॥ हेतोरदिर्न
 चेदस्ति फलस्यादिः कुतो भवेत्॥ १२३ ॥ कस्मात्सदानु कुरुते
 न हि सोऽन्यमपेक्षत॥ तेनाकृतोऽन्यो नास्मैव तेनासौ किमपेक्ष
 तां॥ १२४ ॥ अपेक्षते चेत्सामग्री हेतुर्न पुनरीश्वरः॥ नाकर्तुमी
 शः सामग्रानकर्तुं तदभावतः॥ १२५ ॥ करोत्यनिच्छन्नीशश्चे
 त्यरायनः प्रसज्यते॥ इच्छन्पीच्छयनः स्यात्कुर्वतः कुत ईश
 तां॥ १२६ ॥ येऽपि नित्यानराजानां कुस्तेपि पूर्वनिवारिताः॥ सां
 ख्याः प्रधानमिच्छन्निनित्यं लोकास्पकारणं॥ १२७ ॥ सत्त्वरजस्त
 मश्चेति गुणा अविषमस्थिताः॥ प्रधानमिति कथ्यते विषमैर्जग
 दुच्यते॥ १२८ ॥ एकस्य त्रिस्वभावत्वमयुक्तं तेन नास्ति तत्
 एवं गुणानविद्यते प्रत्येकं तेपि हि त्रिधा॥ १२९ ॥ गुणाभावे च
 शब्दादेरस्तित्वमतिदूरतः॥ अचेतने च वस्त्रादौ सुखादेरप्यसं
 भवः॥ १३० ॥ तदेतद्रूपाभावाश्चेन्ननुभावाविचारिताः॥ सु

खाद्येव च ते हेतु न च तस्मात्पदादयः ॥ १३१ ॥ पदादेशु सुखादि
 स्यात्तदभावात्सुखाद्यसत् ॥ सुखादीनां च नित्यत्वं कदाचिन्नोप
 लभ्यते ॥ १३२ ॥ सत्यामेव सुखव्यक्तौ संविज्जिः किं न गच्छते ॥
 तदेव सूक्ष्मतां याति स्थूलं सूक्ष्मं च तत्कथं ॥ १३३ ॥ स्थौल्यं न्य
 क्ता भवेत्सूक्ष्ममनित्ये स्थौल्यं सूक्ष्मते ॥ सर्वस्य वस्तुन सादृशं
 किं नानित्यत्वं मिथ्यते ॥ १३४ ॥ न स्थौल्यं चेत्सुखादन्यत्सुखः
 स्यान्नित्यता स्फुटं ॥ नासदित्यद्यते किंचिदसत्त्वादिति चेन्न तं ॥
 ॥ १३५ ॥ व्यक्तस्यासत्तत्त्वत्तिरकामस्यापि ते स्थिता ॥ अन्ना
 दोऽमेध भक्षः स्यात्फलं हेतौ यदि स्थितं ॥ १३६ ॥ पदार्थेणैव
 कर्पीसबीजं कित्वा निवस्यतां ॥ मोहाच्च नेक्षते लोकस्तत्त्वज्ञः
 स्थापि सा स्थितिः ॥ १३७ ॥ लोकस्यापि च तज्ज्ञानमस्मिन् कस्मान्न
 पश्यति ॥ लोकाप्रमाराणां चैव क्तदर्शनमप्यसत् ॥ १३८ ॥
 प्रमाराणामप्रमाराणंचेन्ननुत्तन्मभितं मृषा ॥ तत्त्वतः भूयता तः
 स्माद्भावानं नोपपद्यते ॥ १३९ ॥ कल्पितं भावमस्यैव तदभा
 वोन गच्छति ॥ तस्माद्भावो मृषा यो हितस्याभावः स्फुटं मृषा ॥ १४०
 तस्मात्स्वप्ने सुते न खे सो नास्तीति विकल्पना ॥ तद्भावकल्पनो
 त्यादं विवक्षति मृषा च सा ॥ १४१ ॥ तस्मादेवं विचारेण नास्तिः
 किंचिदहेतुतः ॥ न च व्यस्तसमसेषु प्रत्ययेषु व्यवस्थितं ॥ १४२
 ॥ अन्यतो नापि चायातं न तिष्ठति न गच्छति ॥ मायातः को
 विशेषोऽस्य यन्मूढैः सत्यतः कृतं ॥ १४३ ॥ मायया निर्मितं य

इहेतुमिदं च निर्मितं ॥ आयति कुतः कुत्र याति चेति निरूप्यता ॥
॥ १४४ ॥ यदन्वसंनिधानेन दृष्टं न तदभावतः ॥ प्रतिबिम्बसमेत
स्मिन् कृत्रिमे सत्यता कथं ॥ १४५ ॥ विप्रमानस्य भावस्य हेतुना
किं प्रयोजनं ॥ अथाप्यविप्रमानोसौ हेतुना किं प्रयोजनं ॥ १४६ ॥
नाभावस्य विकारोस्ति हेतुकोटिशैरपि ॥ तदवस्थः कथं भावः
कोवा न्यो भावतां गतः ॥ १४७ ॥ नाभावकाले भावश्चेत्कदा भावः
वो भविष्यति ॥ नाजातेन हि भावेन सोऽभावोऽप्यगमिष्यति ॥ १४८ ॥
न चानपगतेऽभावे भावावसर संभवः ॥ भावश्चाभावतां नैति द्वि
स्वभावप्रसङ्गतः ॥ १४९ ॥ एवं च न विरोधोस्ति न च भावोऽस्ति स
र्वदा ॥ अजातमनिर्दृष्टं च तस्मात्तर्कमिदं जगत् ॥ १५० ॥ स्वप्ना
पमा सुगतयो विचारे कदलोऽसमाः ॥ निर्वृता निर्वृतानां च विशेष
णो नास्ति वस्तुतः ॥ १५१ ॥ एवं भूत्येषु धर्मेषु किं तद्वं किं ह्येतं भ
वेत् ॥ सत्कृतः परिभूतो वा केन कः संभविष्यति ॥ १५२ ॥ कुतः सु
खं वा दुःखं वा किं प्रियं वा किमप्रियं ॥ कान्ता इमा कुत्र सान्ता इमामृग्य
माणास्तु भावतः ॥ १५३ ॥ विचारे जीवलोकः कः को नामात्र मरि
ष्यति ॥ को भविष्यति को भूतः को वस्तुः कस्य कः सुहृत् ॥ १५४ ॥
सर्वमाकाशसंकाशं प्रतिगृह्णन्नुमादिधाः ॥ प्रकृप्यन्ति प्रहृष्यन्ति
कलहोत्सवहेतुभिः ॥ १५५ ॥ शोकायां सर्वेषां देश्वभिधश्चेद
न भेदनेः ॥ या मयन्ति सुकचेरुगा पापैरात्मसुखे च्छुवः ॥ १५६ ॥
मृताः पतन्त्यपायेषु दीर्घतीव्रव्यथेषु च ॥ आगत्यागत्यसुगतिं

भूत्वाभूत्वा सुखोचिताः॥ १५७ ॥ भवेवज्रप्रपातश्च न तत्र चासत्त्वमी
 दृशं॥ न तत्रान्योन्यविरोधश्च न भवेत्तत्त्वमीदृशं॥ १५८ ॥ न तत्र चानु
 पमास्तीति अनन्तःख सागराः॥ न तत्रैवमल्पवत्तना न तत्राप्यल्पत्व
 माशुषः॥ १५९ ॥ न तत्रापि जीविनारोग्यव्यापारैः क्षुत्क्षान्नाश्रमैः
 निद्रयोषद्रवेर्वालसंसर्गैर्निष्कले सभा॥ १६० ॥ वृथासुर्वहः
 त्याश्रुविवेकस्तु सुदुर्लभः॥ न तत्राप्यभ्यस्तविक्षेपनिवारणागतिः
 कुतः॥ १६१ ॥ न तत्रापि मारो यतते महापायप्रपातने॥ न तत्रासन्मा
 र्गवाङ्मलादिविचित्राचडुर्जया॥ १६२ ॥ पुनश्चक्षरादौर्लभ्यं
 बुद्ध्याद्यादौर्लभः॥ तैर्दोषादुर्निवारश्चेत्यहोऽखपरम्परा॥
 ॥ १६३ ॥ अहोवतातिशोच्यन्त्वमेवाऽऽखोद्यवर्तिनां॥ येनेक्षन्ते
 स्वदौस्थित्यमेवमप्यतिदुःस्थिताः॥ १६४ ॥ स्नात्वा स्नात्वा यथा क
 श्चिद्विशोद्विं मुकुर्मुकुः॥ स्वसौस्थित्यं च मन्यन् एवमप्यतिदुःस्थि
 ता॥ १६५ ॥ अजरामरलीलानामेवं विहरतां सतां॥ आयास्यन्त्या
 पदोद्योराः स्रुत्वा मरुतामग्रतः॥ १६६ ॥ एवं उःखाग्निनग्नानां शा
 न्तिं कुर्यामहं कदा॥ पुराणमेघसमुद्भूतैः सुरवोपकरैः स्वकैः॥
 ॥ १६७ ॥ कदोपलम्भदृष्टिभ्यो देशयिष्यामिभून्पतां॥ संवृत्त्या
 उपलम्भेन पुराणसंभारमादरात्॥ १६८ ॥ बोधिचर्यावतारे
 प्रज्ञापारमितापरिच्छेदः समाप्तः॥ ॥ शुभं ॥





